

PRAŽSKÁ VYSOKÁ ŠKOLA PSYCHOSOCIÁLNÍCH STUDIÍ

Etnické postoje Romů ke své vlastní skupině a české majoritní společnosti

Bohdana Frantíková

Bakalářská práce

Studijní program: Psychologie

vedoucí práce: doc. PhDr. Karel Hnilica, Ph.D.

Praha 2018

Prague College of Psychosocial Studies

Ethnic attitudes of Roma towards their own group and Czech majority

Bohdana Frantíková

The bachelor thesis

The bachelor thesis work supervisor: doc. PhDr. Karel Hnilica, Ph.D.

Prague 2018

Poděkování

Ráda bych zde poděkovala svému vedoucímu práce za podnětné připomínky, čas, trpělivost a neocenitelnou pomoc se statistickými výpočty. Dále také děkuji Bc. Martině Nikolle a Mgr. Haně Hlaváčkové, které se obětavě zapojily do hodnocení atributů v rámci jedné z užitých metod. V neposlední řadě patří velký dík ochotným respondentům, kteří vyplnili dotazník až do konce. Bez nich by tato práce nemohla nikdy vzniknout.

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

Prohlašuji, že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne:

Podpis

Anotace

Bakalářská práce se zabývá postoji romského etnika vůči své vlastní etnické skupině a majoritní společnosti v souvislosti s etnickou identifikací, preferencí akulturační strategie a sociální distancí. Výzkum je zaměřen na romské respondenty ve věku 18–60 let žijící na území České republiky. Pro studii je použita kvantitativní metodologie. Data jsou získána na základě dotazníkového šetření. Práce je rozdělena na teoretickou a empirickou část. V první části práce se autorka zaměřila na předložení teoretických východisek v rámci teorie sociální identity, Berryho akulturačního modelu a teorie sociální distance. Druhá část je věnována realizaci výzkumu, testování hypotéz a vyvozování závěrů.

Klíčová slova:

romská menšina, etnické postoje, identifikace, teorie sociální identity, akulturační strategie, sociální distance, stereotypy

Abstract

This bachelor thesis concerns the attitudes of Roma towards their own ethnic group and towards the Czech majority relating ethnic identification, the preference of acculturation strategy and social distance. The following research is focused on Roma people aged 18 to 60 living in the Czech Republic. A quantitative methodology was used for this study. Data were obtained via a questionnaire survey. The thesis is divided into the theoretical part and the empirical part. In the first part of the thesis, the author focused on presenting the theoretical background within the framework of the Social Identity Theory, the Berry's Model of Acculturation and the Social Distance Theory. The second part of the thesis is devoted to the implementation of the research, testing hypotheses, and drawing conclusions

Keywords:

Roma minority, ethnic attitudes, self-identification, Social Identity Theory, acculturation strategies, social distance, stereotype

Obsah

ÚVOD	9
I. TEORETICKÁ ČÁST	11
1 ROMOVÉ	12
1.1 Kdo jsou Romové a odkud se vzali?	12
1.2 Pojmenování Romů	13
1.3 Pojetí Romů v současnosti	13
1.4 Dřívější způsob života	14
1.5 Současný způsob života	15
1.6 Jazyk	15
2 IDENTITA	16
2.1 Vývoj identity	16
2.2 Smíšená identita	17
2.3 Skupinová identita	17
2.4 Teorie sociální identity	18
2.5 Problematika příslušnosti k romské národnosti	18
2.6 Národní (etnická) identita u Romů	19
2.7 Identifikace Romů s romstvím	20
2.8 Dnešní pohled na romství	21
3 AKULTURACE	23
2.1 Dvě úrovně akulturace (Graves)	23
2.2 Akulturační strategie	24
2.3 Typy akulturačních strategií (postojů)	25
4 POSTOJE, PŘEDSUDKY A STEREOTYPY	27
4.1 Proces kategorizace (generalizace)	27
4.2 Stereotypy	28
4.3 Etnické stereotypy (předsudky)	29
4.4 Projevy etnických předsudků	31
II. EMPIRICKÁ ČÁST	33
5 CÍLE EMPIRICKÉ ČÁSTI	34
5.1 Výzkumný problém	34
5.2 Stanovení výzkumných otázek (VO)	34

5.3	Formulace hypotéz (H)	35
6	REALIZACE VÝZKUMU	36
6.1	Respondenti	36
6.2	Sběr dat	37
7	METODIKA VÝZKUMU	38
7.1	Základní informace o respondentech.....	38
7.2	Identifikační škála.....	38
7.3	Valence stereotypu Romů a majority.....	39
7.4	Dotazník akulturačních strategií.....	39
7.5	Škála sociální distance	40
8	VÝSLEDKY VÝZKUMU.....	42
8.1	Testování hypotéz	42
9	DISKUSE.....	46
10	ZÁVĚR	50
11	REFERENCE.....	51
12	LIST TABULEK A OBRÁZKŮ	56
13	LIST PŘÍLOH.....	57
13.1	Použitý dotazník	58
13.2	Dotazník v originále.....	61
13	BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE.....	62

ÚVOD

Romové jsou v České republice nejpočetnější menšinou, která budí čím dál větší zájem společnosti i odborných věd. V oblasti sociální psychologie jsou zmiňováni především v souvislosti s diskriminací, rasismem či předsudky. Bylo provedeno mnoho výzkumů, jež se zabývaly vztahem majoritní společnosti k tomuto etniku. Výsledky z nich nevypadají zrovna růžově a vypovídají o značené hostilitě. Jak to ale vypadá z druhé strany? Jaký postoj vůči většinové společnosti zaujímají sami Romové? A jaký vztah mají ke své vlastní etnické skupině?

Cílem této práce je nahlédnout na souvislosti mezi konkrétními etnickými postoji a dalšími psychologickými aspekty, kterými jsou etnická identifikace, preference akulturační strategie a sociální distance.

Jedním z důvodů pro zvolení tohoto tématu je má dlouholetá zkušenost s Romy, kteří vyrostli v „bílých“ pěstounských rodinách. Všimla jsem si, že mnozí z nich se snaží dokonale přizpůsobit většinové společnosti a vyhýbat se všemu, co jen vzdáleně připomíná romskou kulturu. Zároveň mne zaujalo, že mají často velmi negativní pohled na další Romy. To mne vedlo až k myšlence, zda se takové tendence vyskytují obecně mezi Romy. A jestliže ano, s čím by to mohlo souviset. Jelikož mne problematika předsudků zajímá, hledala jsem vhodné prameny ke studiu. Narazila jsem při tom na teorii sociální identity Henriho Tajfela, která mi poskytla určitý teoretický rámec. Nakonec jsem použila stanoviska této teorie i pro sestavení výzkumného záměru.

V první kapitole se blíže seznámíme s cílovou skupinou – s Romy. Celistvý pohled na romské etnikum je důležité. Zejména zajímáme-li se o identifikaci s romstvím. Abychom porozuměli tomu, co to romství je, budeme se stručně věnovat romskému původu a historii, jazyku, hodnotám a změnám v dřívějším a současném způsobu života.

V další kapitole se pak budeme zabývat identitou, jež je výsledkem identifikace. Bude nás zajímat její vývoj a důležité aspekty, které ji tvoří. Zaměříme se na různé typy identit. Konkrétně na smíšenou, která je velmi častá u příslušníků menšin, tudíž i u Romů. Dále na skupinovou, kterou podrobně vysvětlím na teorii sociální identity. A nakonec se budeme zabývat i etnickou identitou u Romů, jež se pojí s mnoha úskalími.

Třetí kapitolu zasvětime tématu akulturace, neboť právě tento sociální a psychologický proces hraje ve společném životě Romů a majority velkou roli. Obě tyto skupiny jsou jeho nedílnou součástí. Přestože je proces akulturace často vnímán jako

skupinový fenomén, v této práci se budeme zajímat především jeho individuální povahou. Proto nás budou zajímat konkrétní akulturační strategie, ke kterým se mohou jednotliví lidé přiklánět v rámci společenských interakcí.

Konec teoretické části věnuji problematice předsudků a stereotypů. Nejdříve se seznámíme s procesem kategorizace, který hraje podstatnou roli při utváření mentálních „škatulek“ pro „ty druhé“. Dále se podíváme, jaký je dnešní odborný pohled na stereotypy a jaký byl v minulosti. To nás dovede až ke specifické podobě stereotypů – etnickým předsudkům, které jsou důležitou součástí této práce. Dozvíme se více o tom, jak fungují na vědomé i nevědomé úrovni. A v neposlední řadě také to, jakým způsobem mohou ovlivňovat naše každodenní chování.

Empirická část pak obsahuje výzkumné šetření, které má za cíl odpovědět na předem stanovené hypotézy vycházející z poznatků předložených v teoretické části bakalářské práce.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 ROMOVÉ

V celé práci budu vycházet především z psychologického pohledu, ale zároveň považuji za nutné zmínit i poznatky z jiných oborů. Neboť jak píše Nečas (1995, s. 8): „*Identifikovat jednotlivé odlišnosti i celou etnickou skupinu je úkolem různých humanitních oborů, a to zejména demografie, sociologie a psychologie, dále lingvistiky, etnologie a folkloristiky a konečně i historiografie.*“

Autor upozorňuje na to, že v případě nahlížení na romskou komunitu pouze z jednoho hlediska, vzniká riziko opomenutí důležitých faktorů, a tudíž k zcestnému bádání. Tomu bych ráda předešla, a proto věnuji romské historii, kultuře a životnímu stylu celou první kapitolu.

1.1 Kdo jsou Romové a odkud se vzali?

Jako jedna z prvních věd vůbec se Romy intenzivně zabývala lingvistika, která přišla s převratnými objevy ohledně lokalizace jejich původu. Díky podobnosti romštiny a indických dialektů měli odborníci za to, že Romové pochází z Paňdžábu, tj. z území na severu dnešního Pakistánu a Indie. Ovšem o několik let později toto tvrzení zpochybnil anglický lingvista R.V. Turner, který přišel s všeobecně akceptovanou teorií, jež původ Romů umísťuje do Rádžanstánu, což je členský stát ve střední Indii u západních hranic s Pakistánem (Nečas, 1995).

Je tedy stále nejasné, zda Romové pocházejí ze stejného místa a postupně se rozptylovali do dalších oblastí, nebo zda se tato nesourodá skupina vyvinula z více skupin. Odborníci se nicméně shodují na tom, že se Romové do Evropy dostávali postupně v průběhu několika století, a to ve více migračních vlnách. Známý jsou dvě hlavní. Jeden proud šel přes Blízký Východ a dostal se do jihovýchodní až střední Evropy kolem 13. století. Na území našich zemí se pak Romové objevili až v průběhu 14. nebo 15. století. Druhý proud pronikal přes Egypt a severní Afriku do Španělska (Davidová, 1996).

Důvodem těchto migračních vln byla nouze. Staroindická společnost se od přelomu 2. a 1. tisíciletí před Kristem členila na stavy. Vytvořila se skupina „nedotknutelných“, kteří patřili do nejnižšího stavu. Tito lidé se nesměli dotknout příslušníků jiných stavů a jejich profese byly označovány za nečisté. Příkladem těchto zaměstnání byli zametači, kati či lidé pracující s mrtvolami. Do stejného stavu patřili i řemeslníci, kočovní kováři, muzikanti,

tanečníci a zloději. Přestože se všichni řadili do stejné kategorie, existovala v rámci této skupiny určitá hierarchie určená ekonomickou úlohou daného zaměstnání a profesním zařazením. Jelikož byla většina těchto povolání podmíněna sporadickou poptávkou na různých místech, řemeslníci byli odkázáni na kočovný způsob života. Z důvodu stále narůstajícího počtu lidí vykonávajících stejnou profesi a nedostatku poptávky se nakonec muselo několik částí skupiny oddělit a etapovitě se stěhovat do dalších zemí. Tímto způsobem se nakonec dostali Romové i do České republiky (Nečas, 1995).

1.2 Pojmenování Romů

Romové se při svém kočování zastavili na delší čas i v Řecku, kde dostali od místních obyvatel pojmenování „Athinganoi“ (Acinciganoi). To byl původně hanlivý název pro příslušníky manichejské sekty z maloasijské Frýgie, jež se zabývala věštěním a magií. Romové procházející územím byzantské říše se pak vyznačovali podobnými zájmy, a proto byli nazýváni stejným způsobem (Nečas, 1995). Z tohoto slova pak nejspíš vznikl název „Cikán“. Ten má v různých jazycích jinou podobu. Např. Cygan, Zingari, Zigeuner, Gypsies.

Dalším možným důvodem pro toto pojmenování je fakt, že někteří Evropané dříve považovali Romy za Egyptány, a proto v latinsko-českém slovníku můžeme nalézt bližší vysvětlení: „*Aegyptius* tj. někdo z egyptské země, *Czigan*“. Avšak oni sami se častěji nazývali Romové (Rom, tj. muž), což je označení pro více etnických skupin, které „*mají společný původ, společné kulturní rysy a osobité charakteristiky*“ (Davidová, 1996, s. 15-16).

Toto pojmenování je nyní majoritní společností a romskými představiteli preferováno, jelikož označení „Cikán“ má v dnešní době pro řadu lidí pejorativní nádech. Nicméně je důležité zmínit, že ne pro všechny Romy v naší republice je toto označení přijatelné. Například skupina tzv. německých Cikánů – Sintů tento název odmítá, a proto musíme být v terminologii i nadále velmi opatrní.

1.3 Pojetí Romů v současnosti

Průcha (2004) poukazuje na rozličnost pojetí Romů v rámci různých vědních oborů. Jedni odborníci vidí v Romech spíše etnikum či národnost, zatímco druzí je prezentují jako rasovou skupinu. Po delším uvážení s přihlédnutím na dostupnou literaturu jsem se rozhodla

zde zjednodušeně definovat Romy jako etnickou menšinu; společenství lidí hlásící se k romskému původu.

Tento pohled je založen na díle Leoše Šatavy, jenž cituje známou definici národnostní (etnické) menšiny podle F. Capotortiho (1979) jako „*skupinu početně slabší než zbytek obyvatelstva státu, nacházející se v nedominantním postavení, jejíž příslušníci – coby občané daného státního útvaru – mají etnické, náboženské nebo jazykové rysy, kterými se odlišují od zbytku obyvatelstva, a vykazují, byť pouze implicitně, smysl pro soudržnost zaměřený na zachování své kultury, tradic, náboženství nebo jazyka.*“ (Šatava, 2001, s. 31-32).

Šatava zároveň upozorňuje na vágnost a mnohovýznamnost obecně užívané terminologie. Osobně považuji zmíněné pojetí pro účely této práce za dostačující, přestože si uvědomuji, že definování romského etnika je mnohem komplikovanější.

1.4 Dřívější způsob života

V minulosti se Romové živilí především kovářstvím, muzikantstvím či překupnictvím. Někdy se věnovali další příležitostné a sezónní práci. K tomu se často uchýlovali k parazitismu. Kvůli nedostatku práce se pak některé skupiny začaly přemisťovat z místa na místo (kočovat). V průběhu dějin se měnila míra jejich uplatnění v tradičních zaměstnáních, až se nakonec Romové začali živit i dalšími pracemi, které vyžadovaly manuální zručnost a minimální kvalifikaci či vzdělání.

Co se týče romského životního stylu, tak „*jejich život, návyky, hodnotová orientace i kultura se vyvíjely převážně izolovaně uvnitř tradičních soustředění či v rámci rodových komunit, bez výhradnějších vlivů okolí*“ (Davidová, 1995, s. 177).

Po roce 1945 se situace značně změnila. Zvýšila se sice zaměstnanost, ale stát se ve velké míře podílel na zlepšení úrovně bydlení Romů. Tento relativní rozvoj nakonec Romové začali vnímat jako samozřejmost, a to mělo za důsledek utvoření komplikovaného vnitřního vztahu Romů k práci. Předcházelo tomu také období tzv. „nucené nezaměstnanosti“, které vedlo k návyku „žít, jak se dá“. A tak Romové začali hojně využívat podpory ze strany státu a v zaměstnání často setrvali pouze po nejnужnější dobu.

V dalších letech se nerovnoprávné postavení ve společnosti a odlišnost romské populace projevilo i na vzniku vlastních obživných a obranných stereotypů, jejichž pomocí zajišťovali Romové péči a bezpečí svým blízkým. V mnoha případech se jednalo o kriminální činnost. Tento projev solidarity se promítl do silné soudržnosti a specifické hierarchie

romských rodin, která je Romy považována za jednu z nevyšších hodnot. Na druhé straně vedl k stále většímu napětí mezi romskými obyvateli a majoritní společností, která to nevhodně řešila násilným rozdělováním romských společenství a snahou o jejich asimilaci. (Nečas, 1995)

1.5 Současný způsob života

Romové prošli v průběhu dějin velkými změnami ve způsobu života. Obzvláště v této době se dostali do komplikované situace, kdy na ně silně působí vlivy ze strany vlastního etnika i z okolní společnosti. Tyto tlaky jsou často ambivalentní a postupně mění jejich hodnotový žebříček. „Což však nemusí být vždy v rozporu s jejich identifikováním se s vlastním romstvím“ (Davidová, 1995, s. 41).

Změnu můžeme pozorovat například na podobě rodiny, která již nebývá typicky mnohopočetná s vnitřními neměnnými vazbami. Čím dál běžnější jsou i smíšené sňatky, které v minulosti nebyly Romy akceptovány. Mění se také vztah k romské kultuře, která je stále častěji nahrazována jinou (znatelný vliv televize a dalších médií). A v neposlední řadě se změny projevují i na romském jazyce.

1.6 Jazyk

Romové si během svého kočovného života dokázali udržet a přetvořit vlastní jazyk - romštinu. Ta se skládá jak z původních slov staroindického původu, tak i z mnoha výrazů převzatých ze zemí, kterými Romové procházeli. V dnešní době znalost romského jazyka mezi Romy ustupuje. Díky asimilaci ztratila i mnohé významové možnosti. Tento trend se týká především mladé generace. Romštinu pak často zcela nahrazuje čeština (Frištenská, Šišková & Víšek, 2004).

Jazyk je považován za jeden z hlavních znaků etnicity. Nemusí se nutně jednat o jeho teoretickou znalost. Podle některých autorů je důležitá především emoční vazba k danému jazyku (Šatava, 2001). Proto ptáme-li se na identifikaci s romstvím, nemusí být schopnost komunikace v romštině nezbytnou podmínkou. I Romové bez znalosti tohoto jazyka mohou být silně spjati se svým romstvím.

2 IDENTITA

Sám pojem „identita“ je velmi rozsáhlý a obecný. Dříve byl používán k označení stejnosti a totožnosti osoby v čase a ve všech okolnostech. Dnes už se jeho definice specifikuje v rámci mnoha vědních oborů. Například podle *Velkého sociologického slovníku* (1996, s. 747) se z psychologického hlediska jedná o „jednotu vnitřního psychického života člověka a jeho jednání, tedy jakožto soulad mezi tím, za co se považujeme a tím, co konáme.“ Jsou to tedy odpovědi na otázky: „Kdo jsem?“, „Jaký jsem?“ a „Co dělám?“.

2.1 Vývoj identity

Identita neboli sebepojetí se vyvíjí od narození postupně.¹ Člověk v průběhu života nachází na výše zmíněné otázky odpovědi skrze informace získané introspekci a sebereflexí. Dále pak na základě názorů druhých lidí (v raném věku především od rodiny) na vlastní osobu, sociokulturních vlivů, norem a hodnot svého společenství a zkušeností z interakcí s druhými lidmi (Thorová, 2015). Aby se však tyto aspekty staly součástí osobní identity, musí je jedinec přijmout za své tzn. internalizovat je.

Sociokulturní kontext hraje v utváření identity velkou roli. Každý člověk patří do určitých skupin a sociálních kategorií, které mu ukládají rozličné role. Proto je důležité rozšířit náš pohled a nahlédnout na identitu i jakožto na „*pocit prožívání příslušnosti jedince k určitému společenství (etniku, národu, rase), s jehož hodnotami, normami či jinými rysy se ztotožňuje*“ (Průcha, 2004, s. 120, zvýrazněno autorkou).

Obě uvedené definice identity výborně spojuje následující shrnutí z učebnice Sociální psychologie: „*V pojmu identita se spojuje příslušnost (příslušnosti) k sociální kategorii a základy sebehodnocení a sebeúcty osoby*“ (Výrost & Slaměník, 2008, s. 113). Toto tvrzení považuji za výstižné, neboť v sobě zahrnuje oba důležité aspekty při tvoření identity. Za prvé sociální prostředí, ve kterém se jedinec nachází. To z velké části určuje, kým člověk bude a za koho se bude považovat. A za druhé individualitu tj. „*skutečnost, že osoba je sama sebou, a nikoli něčím jiným*“ (Výrost & Slaměník, 2008, s. 109). Jinak řečeno identita v sobě nese jedinečné charakteristiky jedince jako jsou jeho schopnosti, charakter, temperament, tělesné

---

¹Je zajímavé, že se dříve psychologové domnívali, že „novorozenci a kojenci nejsou schopni diferencovat mezi sebou a okolím, neuvědomují si, že jejich mysl, tělo a činnosti jsou separovány od ostatních.“ To vyvrátily závěry z experimentu s hledacími reflexi, které prokázaly, že rozdíl mezi vlastním tělem a vnějším světem (tzv. sebeuvědomění) si uvědomují již novorozenci. (Thorová, 2015, s.286)

schéma, sociální role a příslušnost k různým skupinám, které zastřešuje soubor přesvědčení o tom, kým je jedinec podle sebe a podle druhých a podle kterých jedná.

2.2 Smíšená identita

Zajímavým úkazem, který můžeme často zpozorovat na příslušnicích minoritních skupin vyrůstají v těsném spětí s majoritní společností, je smíšená identita. Nejde zde o oficiální titul, ale o prožívání vlastní identity. Zmiňuje ji například český psycholog Jeroným Klimeš v publikaci určené pěstounům s romskými dětmi. *„Ani pěstouni nemohou vytvořit „neroma“, nebo „antiroma“. Jejich realistickým cílem by mělo být vytvoření Roma se smíšenou identitou. On sám sebe bude považovat za pravého Roma, ale bude mít všechny zvyky a návyky majoritní společnosti. Bude schopen se v ní bez konfliktů pohybovat ... To je jediný schůdný způsob sžívání odlišných etnik a kultur“* (Klimeš, 2008, s. 8).

Jde o způsob vyrovnání se s faktem, že patřím do skupiny, která je vnímána negativně. Nelze z ní vystoupit, neboť člověk nemůže ovlivnit kam si ho automaticky ostatní zařadí. Vykazuje-li jedinec určité nápadné znaky, typické pro danou kategorii, je velmi pravděpodobné, že bude považován za jejího příslušníka. Zbývá tedy jen omezené množství řešení této situace. Jedním z nich je napodobit a převzít některé prvky ze skupiny (majoritní společnosti) se kterou chce dobře vycházet. Smíšená identita pak slouží jako smírní prvek mezi „námi“ a „jimi“.

2.3 Skupinová identita

Jak již bylo řečeno, naše identita je z části určena příslušností k různým sociálním skupinám. K tomu slouží tzv. skupinová identita (kolektivní, sociální). Odpovídá na otázku „Kam patřím?“

Člověk se do určitých sociálních skupin narodí a jiné si v průběhu života volí či usiluje o to, aby do nich patřil. Každé z nich však připisuje určitou hodnotu a je pro něj jinak emocionálně významná (Tajfel, 1981).

Pro skupinovou identitu je dále příznačné, že se jedinec identifikuje s určitým *„biologickým či psychologickým znakem, vlastností, charakteristikou, nebo sociálním statusem, názorem či normou, kterou s ostatními členy skupiny sdílí, a kterou si je (více než s jinými členy jiných skupin) společný, blízký, identický“* (Macho, 2008, s. 13). Typický

příklad kolektivní identity můžeme vidět např. v rodině, třídním kolektivu, u etnické skupiny nebo národa.

2.4 Teorie sociální identity

Skupinovou identitou se důkladněji zabýval Henri Tajfel a John C. Turner v teorii sociální identity (SIT), která tvrdí, že členství ve skupinách tvoří důležitou část jedincovy sebeúcty.

Lidé mají obecně potřebu dosáhnout pozitivního sebehodnocení, a proto je nutné, aby i skupiny se kterými se identifikují (tzv. in-groups) byly vnímány kladně (Tajfel & Turner, 2004). K tomu slouží proces diferenciacce, kdy své skupiny porovnáváme s jinými. Hledáme rozdíly, v čem je naše skupina lepší, hodnotnější, kompetentnější oproti druhým skupinám (tzv. „out-groups“). Přičemž platí, že jako lidé máme tendenci maximalizovat pozitivní stránky svých skupin a minimalizovat negativní. U cizích skupin máme přesně opačné hodnotící tendence (Brown, 2010).

Dalším rozdílem ve vnímání „my versus oni“ je míra stejnosti a podobnosti. Mezi členy vlastní skupiny připouštíme větší variabilitu vlastností a charakteristik. Zatímco cizí skupiny běžně hodnotíme jako homogennější (Rubin & Badea, 2007). To znamená, že máme sklony vidět její členy jako vzájemně si podobné, ačkoliv tomu tak vůbec nemusí být.² Teorie sociální identity naznačuje, že identifikace s vlastní skupinou vede k negativním postojům vůči druhým skupinám.

2.5 Problematika příslušnosti k romské národnosti

Zaměříme-li se na romskou problematiku z hlediska Tajfelovy teorie, nutně vyvstává otázka, zda v dnešní době mohou Romové čerpat pozitivní sebehodnocení ze své etnické skupiny. Pokud ne, jakou zvolí strategii, aby ho dosáhli.

Podle některých hypotéz je běžnou reakcí na vnímané ohrožení silná identifikace v rámci své skupiny a zdůraznění pozitivně oceňovaných rozdílů mezi skupinami. Etnické menšinové skupiny mohou výrazně akcentovat svou etnickou identitu a její hodnotu v reakci na negativní charakterizaci, kterou jim připisuje společnost. To je obzvláště pravděpodobné

---

² Fenoménu jako je preference vlastní skupiny a vnímání homogenity u cizích skupin se zabývalo mnoho výzkumníků. Pro zájemce odkazují na studii, již provedli Jones, Wood a Quattron (1981) se studenty z Princetonu.

v situacích, ve kterých jsou hranice skupiny vnímány jako relativně nepropustné a stabilní. (Verkuyten, 2005)

S přihlédnutím na zmíněnou hypotézu je nutné poukázat na rozdílný pohled majoritní společnosti a Romů samotných. Pokud bychom brali romské etnikum jako homogenní skupinu, pravděpodobně by mnohým z nich členství v této skupině vysoké sebehodnocení nepřineslo, jelikož česká společnost má tendenci nahlížet na Romy jako na méněcenné a obtížné. O tom vypovídá i tento úryvek z knihy zabývající se romským etnikem: „*Neromské pohrdání způsobem života Romů dokonce dokázalo za desítky let, kdy mezi námi žijí, přesvědčit řadu příslušníků této etnické skupiny o tom, že jejich hodnoty, kultura i řeč jsou opravdu „druhořadé“ a bezcenné*“ (Frištenská et al., 2004, s. 37).

Odpoutáme-li se však od mylné myšlenky, že Romové tvoří homogenní skupinu, zjistíme, že romské etnikum tvoří mnoho jednotlivých subetnických skupin, tj. rodů. Romové jsou si vědomi, že jsou jim tyto subskupiny bližší než neromská společnost, ale zároveň k sobě navzájem nemají vždy blízko. Žijí odlišným způsobem života a zastávají rozdílné hodnoty a tradice. Tudíž se s nimi dobrovolně neztotožňují (Frištenská et al., 2004). S tím souvisí i problematika etnické identity Romů.

2.6 Národní (etnická) identita u Romů

Důležitou součástí skupinové identity bývá pocit příslušnosti k danému národu, který má společné znaky jako je původ, jazyk, kultura či náboženství. Podle Průchy (2004) se národností rozumí buď příslušnost k národu, nebo příslušnost k etniku. V případě romského etnika se ovšem setkáváme se zásadním problémem. Podle oficiální „zprávy vlády o stavu romské menšiny v České republice“ (2017, s. 4) jsou „*Romové nejpočetnější národnostní menšinou žijící v ČR. Podle kvalifikovaných odhadů žilo v ČR v roce 2016 okolo 245 800 Romů*“. Ale při sčítání lidu v roce 2011 se k čistě romské národnosti přihlásilo pouze 5 135 obyvatel České republiky a dalších 7 026 se hlásí ke kombinované – české a romské národnosti („Český statistický úřad“, 2014, s. 5).

Cílem této práce není detailně zmapovat důvody, proč je v těchto údajích tak znatelný rozdíl, i když by to bylo jistě zajímavé. Obecně se však odborníci shodují na vysvětlení, že vzhledem k neutěšené historii Romů na českém území mnozí z nich považují svou romskou etnickou identitu za stigmatizující, a proto se k ní dobrovolně nehlásí. (Davidová, 1995; Nečas, 1995)

Mne zaujalo ještě druhé hledisko, které tento fakt objasňuje odlišně. Podle něj jsou příslušníci romské komunity „*pevně zakotveni ve svém rodu a od něj odvozují základ své identity.*“ (Frištenská et al., 2004, s. 13-15). Hlásit se k romské národnosti je pro to málo specifické. Díky existenci mnoha subetnických skupin Romů (původních rodů), které se od sebe výrazně odlišují svými zvyky, tradicemi i způsobem života se Romové subjektivně za jednotný národ nepovažují.

Tomu napovídá i běžná zkušenost. Často se můžeme setkat s Romy, kteří popisují jiné „cikány“ jako vyvrhele společnosti, nepřizpůsobivé či agresivní. Pokud tomu tak je, vyvstává otázka, co tedy z romské identity zbývá. S čím se vlastně mohou Romové obecně identifikovat?

2.7 Identifikace Romů s romstvím

Přestože se styl života Romů liší podle jednotlivých rodových tradic, můžeme stále najít některé podobnosti. Jako každý národ mají i Romové svůj vlastní soubor hodnot a vzorců chování, který se utváří v průběhu dějin. Romisté ho nazývají „Romípen“ neboli romství. „*Mezi tyto hodnoty patří například úcta ke starším, pohostinnost, pomoc potřebným, soudržnost, kultura stolování, ale také způsob vystupování a chování na veřejnosti*“ (Oláh, 2013, s. 94).

Tento specifický způsob přemýšlení a žití ve světě si Romové přirozeně předávají v rámci rodin a širšího společenství. Především v minulosti „*rodina pro Romy znamenala téměř vše, neboť uspokojovala základní životní potřeby jejích členů. Romové byli při kočování na okolní společnosti zcela nezávislí, ale uvnitř rodiny byli na sobě naopak závislí beze zbytku. Rodina byla zdrojem obživy, měla funkci vzdělávací (chlapci se učili v rodině řemeslu, dívky starat se dobře o děti a manžela) a plnila i funkci ochranou*“ („Romové v České republice“, 2007, sekce Tradiční způsob života Romů na území bývalého Československa – rodina, odst.1).

V dnešní době se tradiční romské hodnoty a styl života pomalu mění. Romové jsou běžně na majoritní společnosti závislí, která v mnoha oblastech přebírá úlohu původní romské rodiny. Toto dlouhodobé soužití s majoritní společností silně ovlivňuje pohled na romství jako takové. A proto je identifikace s romstvím čím dál tím, složitější otázkou.

2.8 Dnešní pohled na romství

V této práci mnohokrát zmiňuji, že příslušníci romského etnika stále častěji opouštějí tradiční hodnoty, životní styl a zájem o romskou kulturu. Ráda bych nyní zdůraznila, že to nemusí znamenat konec romské kultury u nás. V poslední době rapidně vzrostl zájem o romskou problematiku nejen v akademických kruzích. Jak uvádí Knejp (2009, s. 6): „*Na některých univerzitách a vysokých školách se vyučuje romština, studenti se ve specializovaných přednáškách a seminářích seznamují s historií, tradicemi, kulturou a současnými problémy romského obyvatelstva ... Vědečtí pracovníci publikují četné odborné články nejenom v českých odborných periodikách, ale rovněž v zahraničních časopisech, a vydávají mnohé publikace s tematikou romského obyvatelstva a jeho vzájemného soužití s majoritní společností.*“

Existuje také mnoho iniciativ, které se snaží o zachování romské kultury a identity. Jako příklad bych uvedla občanské sdružení ROMODROM³, které poskytuje sociální služby a nabízí vzdělávací programy lidem, kteří jsou ohroženi sociálním vyloučením, nebo se ocitli v nepříznivé životní situaci. Svou práci dříve zaměřovali především na romskou menšinu, dnes se již věnují více ohroženým skupinám.

Dále se můžeme setkat se Zpravodajským serverem Romea.cz, jež přináší informace o dění ze světa Romů. Je v současné době nejnavštěvovanějším romským serverem, který dává prostor samotným Romům. Jeho cílem je zprostředkovat informace o veškerém dění týkající se Romů a umožnit mladé generaci poznat Romy i z jiné stránky, než v současné době prezentují média. V neposlední řadě se snaží zvýšit informační úroveň majority i samotných Romů a tím zlepšit vzájemné vztahy.⁴

Kromě výše jmenovaných institucí je v ČR přes čtyřicet dalších, jež se zabývají romskou problematikou z různých stran. Jsou to organizace zaměřující se na pomoc, vzdělávání, zachování kulturního dědictví Romů, trávení volného času, rozvoj romského jazyka, ale také mezi nimi najdeme romská politická hnutí. V mnohých z nich se aktivně angažují romští občané, kteří se snaží o pozvednutí romství ze zdánlivého zapomnění.

Zdá se tedy, že romství jako takové začíná být něčím přitažlivé. To, co dříve Romům způsobovalo časté odmítnutí a pocity hanby je nyní zkoumáno jako vzácné bohatství, které

---

³ Více informací naleznete na těchto internetových stránkách: <http://www.romodromcz.cz/new/index.php>

⁴ Aktuální dění a informace o serveru Romea.cz najdete zde: <http://www.romea.cz/cz/o-romea-cz>

je třeba chránit a vážit si ho. Proto souhlasím s autorkou, která pokládá za důležité, aby se Romové nestyděli za svou historii, ale naopak si své romství hlouběji uvědomili a dál ho pozitivně rozvíjeli (Davidová, 1995).

Někteří z nich s tím začali. Ukončím tuto kapitolu úryvkem Jana Ráce z knihy *Roma rising: Romské obrození* (2005, s. 28): „*My Romové, ač chudí na majetku, ale i tak jsme bohatí, naše duše nepřestaly doufat, že my Romové ke svému cíli dojdeme!*“

3 AKULTURACE

V každé společnosti, kde se denně setkávají různé etnické skupiny (kultury), probíhají přirozené adaptační procesy. V tomto kontextu se jedná o tzv. interakční proces, ve kterém se přizpůsobuje jedna skupina druhé, nebo se proměňují obě v důsledku vzájemného působení. Jde jinými slovy o proces akulturace, která označuje především přebírání určitých prvků z jedné kultury do druhé či jejich vylučování nebo přetváření (Brouček et. al, 1991).

Takovými prvky mohou být například hodnoty, určitý životní styl, či tradice. To je ovšem velmi obecně řečeno a nelze z toho vyvodit rychlé závěry o celé společnosti. Etnické skupiny se totiž skládají z mnoha jedinců a každý je akulturačním procesem ovlivněn jinak. Ne všichni přijmou nové prvky do svých životů. Proto je důležité si uvědomit, že akulturace se netýká pouze skupin jako takových, ale také každého příslušníka osobně. Graves (1967) to vyjádřil jasně svým rozdělením na dvě úrovně akulturace.

2.1 Dvě úrovně akulturace (Graves)

První úroveň na tento proces nahlíží jako na skupinový fenomén, jenž způsobuje změny v kultuře celé skupiny. Tento fenomén je dlouhodobou záležitostí a je ovlivněn také historií, kterou spolu sdílí dané etnické skupiny. Romové v průběhu svého působení na území ČR prošli mnoha změnami svého životního stylu. Některé změny byly drastické, kdy se majoritní společnost snažila násilně Romy asimilovat. Další změny (především po roce 1989) pak proběhly pokojněji a s větším respektem k romské kultuře. Je jisté, že tento akulturační vývoj trávající více jak šest století, zanechal v obou skupinách trvalé a viditelné stopy. Nicméně dívat se na akulturaci jen jako na skupinový fenomén by byla přílišná generalizace.

Druhá úroveň oproti té první zahrnuje psychologické změny, které se v průběhu akulturace dějí v jedinci. Ty se mohou u každého lišit, neboť lidé se nepodílí na akulturaci ve stejné míře a mohou k ní zaujmout i zcela jiný postoj než jejich vlastní skupina. Je možné, že se jedni budou snažit o aktivní integraci romských prvků do majoritní společnosti. Druzí se naopak pokusí je potlačit a přejmout kulturu většiny. Je tedy vidět diametrální rozdíl mezi jednotlivci téhož společenství, což volá po individuálnějších přístupu. A právě tato druhá úroveň nám poskytuje možnost odhlédnout od Romů jakožto od etnické skupiny a zaměřit se na jedinečnost každého z nich. To je také cílem této práce a zaměřím se na to v následující podkapitole.

2.2 Akulturační strategie

Problematikou akulturačních postojů (tj. v jaké míře člověk přijímá či odmítá prvky jiné kultury) se zabývá interkulturní psychologie. Poukazuje nám na teorii Johna W. Berryho, jenž přišel v 80. letech s dvoudimenzionálním modelem akulturace. Z tohoto modelu budu ve své práci vycházet.

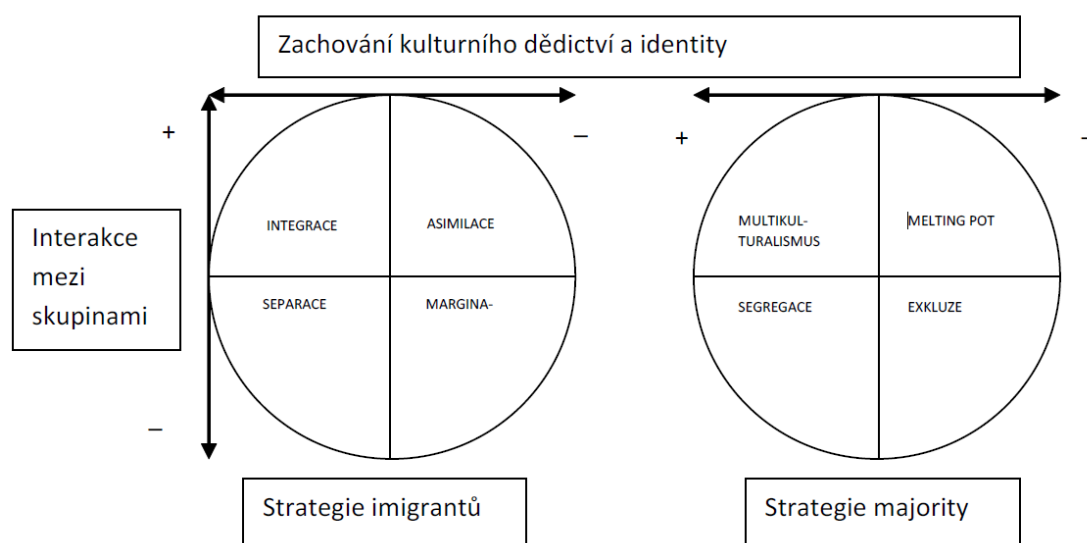
Berry (1989) tvrdí, že jedinci i skupiny se potýkají s dvěma důležitými aspekty akulturace. Jeden z nich se týká udržování a rozvíjení své etnické specifičnosti ve společnosti. Je nutné zhodnotit, zda jsou charakteristiky vlastní kultury dostatečně cenné, aby byly zachovány.

To je v případě romského etnika velkým problémem. Obzvláště mladá generace vyrůstající v době konzumu a v duchu maloměšťáckého života se stále víc a víc přiklání k materiálním hodnotám. Také v dnešní době častěji opouštějí své pozitivní tradiční hodnoty jako je například důraz na pevné rodinné vazby a přejímají ty, které mohou být i neslučitelné s vnitřními zákony romské komunity. Mimo to romský tradiční morální kodex je pro mnohé z nich už dávnou minulostí (Davidová, 1995).

Druhý aspekt v sobě zahrnuje touhu po kontaktu s druhou skupinou. Zde je potřeba rozhodnout, jestli se pozitivní vztah s dalšími společnostmi vyplatí natolik, aby byl vyhledáván.

Odpověďmi na tyto dvě zásadní otázky se dostaneme ke čtyřem možným akulturačním strategiím, které si podle Berryho (1997) lidé v ideálním případě volí. Nás budou zajímat především strategie minorit. V následujícím odstavci se jim budu více věnovat, ale pro lepší představu zde uvádím ilustrační schéma (Berry, 2001, s. 618):

Obrázek 1. Berryho akulturační model

2.3 Typy akulturačních strategií (postojů)

Asimilace nastává v případě, kdy se jedinec (či skupina) zcela vzdává své původní národní identity a místo toho přejímá kulturu jiné skupiny. To se může stát buď nedobrovolně, kdy je k tomu např. většinová společnost nutí, nebo dobrovolně. Pokud se pro to jedinec rozhodl sám, často usiluje o kontakt s danou skupinou. Nejčastěji se jedná o asimilaci s dominantní skupinou, tj. s majoritní společností (Frištenská et al., 2004). Tento proces je dlouhodobou záležitostí. Současný styl života romského obyvatelstva naznačuje, že mnoho z nich se k asimilaci přiklání.

Na opačném pólu se nachází **separace**, pro níž je typická snaha udržet si svou původní kulturu a vyhnout se kontaktu s jinými kulturami. Tato strategie se u romské menšiny často uplatňovala. Buď ji vymáhala majoritní společnost, nebo se sami Romové snažili žít co možná nejodděleněji po svém. Mnozí z nich byli, a jsou dodnes, pod velkým tlakem většinové společnosti, a tak si vůči ní vytvořili obranný postoj projevující se sociální distancí a nepřátelstvím.

Dalším možnou strategií je **integrace**, kterou volí jedinci, kteří mají zájem zachovat si svou původní kulturu a zároveň stojí o denní interakci s dalšími skupinami. Je to náročný oboustranný proces, ke kterému musí být otevření nejen ti, kteří se chtějí integrovat, ale také

dominantní skupina, která musí vytvořit vhodné podmínky a přijmou etnické odlišnosti (Frištenská et al., 2004).

Nakonec uvádím **marginalizaci** - strategii vyjádřenou malou možností či nedostatečným zájmem o zachování si své původní kulturní identity a zároveň nevolí (či nemožností) převzít jinou. Vyznačuje se nízkou mírou zájmu o kontakt s druhými, často z důvodu diskriminace. (Sam & Berry, 2010)

Je potřeba zmínit jistou determinovanost výběru konkrétní strategie. Málokdo má svobodu zvolit si kteroukoliv z nich. Velkou roli v možnostech výběru hraje majoritní společnost, která může být buď pozitivně nakloněna k multikulturalismu, nebo ho naprosto odmítat. Je tedy klidně možné, že i přes jedincovu snahu o asimilaci s dominantní skupinou, bude odmítnut a donucen k separaci.

V případě Romů v České republice je zřejmé, že mají svou volbu výrazně omezenou. Romové se denně setkávají s diskriminací.⁵ Proto je důležité zdůraznit, že reálný život je někdy daleko od teoretického ideálu. Berry si toho je sám vědom a podotýká, že jde spíše o preference určité strategie než o skutečný výběr (Berry, 1997).

Sociální psychologové se domnívají, že preference určité strategie souvisí s postojem, který jedinec vůči druhým skupinám zastává. A tak se dostáváme k poslední kapitole teoretického výkladu, ve které vysvětlím, jak tyto postoje vznikají, čím jsou specifické a jakým způsobem ovlivňují mezi skupinovou interakci.

---

⁵ Podle „EU-MIDIS Šetření o menšinách a diskriminaci v EU“ (2009) se v průměru každý druhý romský respondent setkal nejméně jednou v předchozích dvanácti měsících s diskriminací své osoby. Přičemž v ČR je průměrná míra diskriminace jedna z nejvyšších. Šetření uvádí až 64% diskriminovaných v posledních dvanácti měsících.

4 POSTOJE, PŘEDSUDEKY A STEREOTYPY

Svět, ve kterém žijeme, je často nepředvídatelný a chaotický. Denně se setkáváme s novými situacemi, objekty a lidmi o kterých nic nevíme, ale přesto si o nich dokážeme rychle vytvořit názor. Tento názor sice často neodpovídá objektivní realitě, nicméně pomáhá zachovat pocit bezpečí, že světu rozumíme. Je jisté, že lidé nedisponují dostatečně velkou mentální kapacitou, aby pokaždé důkladně a racionálně zhodnotili všechny dostupné informace při svých soudech (srov. Brown, 2010).

Kromě toho by museli záměrně vyvinout velké kognitivní úsilí, a to vyžaduje silnou motivaci. Je tedy zcela logické, že tímto způsobem zpracováváme pouze malou část informací. Častěji využíváme efektivnější a rychlejší způsoby, které jsou však významně zjednodušující. Procesem, který je zodpovědný za tyto mentální zkratky, se budu v následujících odstavcích věnovat.

4.1 Proces kategorizace (generalizace)

Jednou ze základních podmínek lidského myšlení je nutnost organizovat poznatky a zkušenosti do smysluplných celků. Na základě jejich podobnosti, vzájemných vztahů a souvislostí tvoříme jednotlivé kategorie. Tato mentální seskupení lze definovat jako: „*souhrn jednotlivostí, které mají společné znaky a nějakým způsobem k sobě patří*“ (Vágnerová, 2016, s. 152). Vznikají na základě zkušenosti a generalizace, která často vede k omylu. V průběhu života hledáme a třídíme společné znaky, které jsou typické pro danou kategorii. „*Jakmile kategorie vzniknou, stávají se základem obyčejného předčasného soudu*“ (Allport, 1954/2004, s. 51).

Jelikož si nemůžeme poradit s každou situací zvlášť, používáme tyto „škatulky“ pro interpretaci aktuálního dění. Dají se aplikovat na objekty, skupiny lidí či události. Hojně jich využíváme pro rychlou orientaci v každodenních situacích.

Kategorie fungují jako „návody“, co očekávat a jak jednat. Pokud vyhodnotíme událost jako odpovídající jedné z existujících kategorií, budeme se podle toho chovat. Na základě společných znaků umožňují rychle identifikovat, kam vnímaný objekt patří. To nám pomůže rychle a adekvátně zareagovat.

Kategorie se pojí s konkrétním předporozuměním a při jejich aktivaci vyvolávají u jedince stejné představy a emoce. Mají tedy jak kognitivní složku, tak citovou. Některé kategorie se pojí s příjemnými pocity u jiných převažují nelibé a další mohou být neutrální.

Dalším aspektem kategorií je jejich míra racionality. Podle Allporta (1954/2004, s. 53) se „*kategorie zpravidla rodí ze „zrnka pravdy“*“. „Některé z nich se dají nazvat jako téměř ryze rozumové. Zakládají se na zkušenosti a charakterizuje je schopnost s vysokou pravděpodobností predikovat, co se stane.

Kromě těchto více méně spolehlivých vodítek si však tvoříme i ty zcela iracionální. Pro jejich utvoření jsou zásadní emoce, které v tomto případě mají přednost před rozumem. Je jednodušší utvořit kategorii na základě našich pocitů než hledáním objektivních důkazů. Člověk často ani nemá možnost všechna fakta získat, a tak je nucen utvořit si závěr jen z několika málo informací. V dalším případě můžeme mít dostatek poznatků a zkušeností, ale stejně si vytvoříme mylný úsudek, který neodpovídá realitě (Allport, 1954/2004).

Je nesmírně zajímavé, v jaké míře utvořené kategorie ovlivňují lidský život. Obzvláště sociální kategorie mají velký podíl na našem chování, prožívání a myšlení v konkrétních situacích. Každý den je neustále používáme, upevňujeme a rozšiřujeme. Proces kategorizace hraje hlavní roli v utváření stereotypů, na které se v následující kapitole více zaměříme.

4.2 Stereotypy

Pohledů na stereotypy dnes existuje mnoho. Jedni autoři na ně nahlíží jako na sdílené soubory atributů, které jsou spojovány s určitou sociální kategorií. (Cuddy, 2010; Leyens, Yzerbyt & Schadron, 1992). Což je v podstatě souhrn atributů, které jsou pro danou kategorii nejtypičtější. Jedná se buď o tzv. „statistické přesvědčení“ (statistical belief), jež zahrnuje pouze informace o tom, jaká je reálná pravděpodobnost výskytu určitého znaku napříč skupinou. Nebo o „obecné přesvědčení“ (generic belief), které vztahují určitý znak na celou skupinu, nehledě na jejich často iracionální základ.

Sociální psychologové se již dlouhou dobu zabývají otázkou, které z těchto přesvědčení má větší vliv na náš sociální úsudek. Současné výzkumné závěry naznačují, že i když stereotypy zahrnují oba typy, lepším predikátorem jedincova uvažování a očekávání jsou „obecná přesvědčení“ (Hammond & Cimpian, 2017).

Další novodobý pohled definuje stereotypy jako paměťové asociace mezi kategoriemi. Nejde zde pouze o obecně platný popis či sdílený předpoklad. Ale spíše o přesvědčení, že k určité sociální kategorii patří ty a ty atributy, které se k sobě navzájem vztahují. Tvoří pomyslné asociační sítě. Lidé disponují vlastními kategorickými znalostmi, jež obsahují důležité předpoklady o tom, jak jsou atributy určité skupiny vzájemně propojen (Wittenbrink, Hilton & Gist, 1998). Tudíž atributy, které vnímáme jako důležité pro danou skupinu pro ni nemusí být nutně typické či sdílené dalšími lidmi.

Jak již bylo uvedeno, toto hledisko klade důraz na subjektivní faktory při utváření stereotypů. Velkou roli hraje například osobní zkušenost a její zobecnění. Lze předpokládat, že právě to je důvodem pro naši tendenci přisuzovat konkrétní charakteristiky i dalším jedincům z příslušné skupiny, ačkoliv nebyli původně základem naší generalizace. (Hnilica, 2010)

Nakonec bych pro ucelenější přehled ráda zmínila i stanovisko experta na tuto problematiku Gordona Willarda Allporta (1954/2004), který popisuje stereotypy jako výsledek chybné generalizace, která má ospravedlnit naše jednání k dané kategorii.

Všechna uvedená pojetí, ač kladou důraz na jiné aspekty, se dají zahrnout pod obecnou definici stereotypu jakožto „*mínění o třídách individuí, skupinách nebo objektech, která jsou v podstatě šablonovitými způsoby vnímání a posuzování toho, k čemu se vztahují*“ (Nakonečný, 1997, s. 223). Z této definice budu nadále ve své práci vycházet. Přičemž „míněním“ rozumím postoj. Ten je důležitým aspektem tvořící stereotyp a vyjadřuje vztah k jiným skupinám.

Autoři se liší v míře emocionality, kterou těmto postojům přisuzují. Například Průcha (2004) uvádí, že stereotypy mají silný emocionální náboj. Osobně se však přikláním spíše k druhému názoru, že mohou být nejen pozitivní a negativní, ale také neutrální. (Brown, 2010)

4.3 Etnické stereotypy (předsudky)

Pro účely této práce je důležité seznámit se s termínem etnických stereotypů. Ty jsou totiž významnými činiteli při vzájemné percepci etnik a národů, které se zde věnuji. Určují, jakým způsobem budeme na konkrétní skupiny nahlížet, jaký k nim zaujmeme postoj, která emoce a způsob chování převáží ve společné interakci.

Podle sociální a interkulturní psychologie se zjednodušeně jedná o posuzování a vnímání specifických vlastností příslušníků jiných etnik a národů. Jde o tzv. heterostereotypy, které zahrnují představy, názory a postoje, které jsme si vytvořili či přejali od druhých, týkající se jiných národnostních skupin. Existují také autostereotypy jednoduše definované jako přesvědčení o své vlastní skupině (Průcha, 2004).

Etnické stereotypy jsou někdy považovány za synonymum pro etnické předsudky. Například známý sociální psycholog H. Tajfel, kterého v této práci často zmiňují, mezi nimi nerozlišuje. Jiní autoři na jejich diferenciaci kladou důraz. Předsudky se podle nich odlišují od stereotypů převažujícími nepřiznivými nebo nepřátelskými vztahy k jiným skupinám (Průcha, 2004). Vzhledem k povaze této práce se přikláním k druhému hledisku.

Etnických předsudků si můžeme být buď vědomi, nebo si je nemusíme uvědomovat vůbec. V prvním případě se jedná o tzv. explicitní předsudky. Ty jsou pomalé, úmyslné a fungují ve vědomém režimu. Můžeme je s druhými sdílet a dají se dobře měřit pomocí škál a dotazníků. Oproti tomu implicitní (nevědomé) předsudky jsou rychlé, automatické, neúmyslné a konají svou funkci v nevědomém režimu. Pro jejich zkoumání se používají metody s reakčním časem (Akrami & Ekehammar, 2005).

Jelikož vědomě můžeme kontrovat pouze některé ze svých předsudků, psycholog A. G. Greenwald a psycholožka M. R. Banaji (1995) zabývající se výzkumem v sociální psychologii, kladou velký důraz na rozlišování mezi měřenými implicitními a explicitními postoji. I další odborníci se dále zabývali vzájemnými vztahy a korelacemi těchto dvou typů postojů. Díky tomu existuje velký počet výzkumů na toto téma. Obecně se dá říci, že výsledky značně varíují podle mnoha působících faktorů (např. uvědomění, kontrolovatelnost aj.) od nulové korelace po vysokou (Nosek, 2007).

Pro případné rozdíly mezi mírou implicitních a explicitních předsudků mohou sloužit dvě možná vysvětlení. První z nich se týká neochoty respondentů přiznat některé ze svých postojů. A druhé, že si jich sami nejsou vědomi (Nosek, 2007).

Ráda bych zde uvedla citát, který se mi velmi líbil, protože výstižně zakončuje problematiku vztahu mezi implicitními a explicitními předsudky. ⁶ „*Vztah mezi postoji, které se převážně nachází mimo naše vědomí a těmi, které spočívají vně naší vědomé mysli je*

---

⁶ Přeloženo autorkou; původní text v originálu: „The relationship between attitudes that lie largely outside conscious awareness and those that reside within the conscious mind is fascinating because it distinguishes what exists in our minds from what we experience as our minds.“

fascinující, protože rozlišuje to, co existuje v naší mysli od toho, co zažíváme jako naši mysl“ (Nosek, 2002, s. 59).

Můžeme být tedy sami o sobě přesvědčeni, že se nás etnické předsudky netýkají, a přesto se jim v hloubi duše nakonec nevyhneme. A tak žijeme v neustálém paradoxu. Podle Patricie G. Devine (1989) může člověk zastávat pozitivní postoj k určité stereotypizované sociální skupině, ale pouhá přítomnost jejího představitele v něm automaticky aktivizuje i negativní stereotyp. Autorka však dále předkládá optimistický názor, že máme možnost zčásti inhibovat některé ze svých nevědomých etnických postojů. Bude to ovšem vyžadovat značné úsilí, pozornost a čas.

4.4 Projevy etnických předsudků

Do teď jsme se věnovali kognitivním aspektům předsudků (postojů). Jak se tvoří, proč se jimi řídíme, jaký mají vliv na náš sociální úsudek a jak můžeme ovlivnit jejich obsah. Nyní se zaměříme na jejich konativní stránku. Neboť oba typy předsudků (implicitní i explicitní) v různé míře ovlivňují naše chování.⁷

Allport (1954/2004) charakterizuje několik stupňů nepřátelských činů, které mají základ v předsudečných postojích a přesvědčeních. Nejmírnější a také nejběžnější formou projevu předsudků je osočování. Jde o slovní vyjádření nesympatií vůči konkrétní sociální skupině v rámci všední konverzace s druhými lidmi.

Druhý stupeň zahrnuje izolaci. Jedinec se silnými předsudky má tendenci se za každou cenu vyhýbat příslušníkům neoblíbené skupiny.⁸

Třetí stupeň charakterizuje diskriminace. Diskriminující člověk je aktivní v rozlišování mezi skupinami a snaží se různými způsoby znevýhodnit členy nepřijímané skupiny. Může jít o jejich utiskování, omezování či sociální vyloučení. Diskriminace je

---

⁷ Zajímavý výzkum týkající se vlivu implicitních předsudků na chování provedli McConnell and Leibold (2001). Bílí studenti byli natáčeni v průběhu oddělených pohovorů buď s experimentátorem bělochem, nebo černochem. Studenti, kteří v testu rasových postojů IAT prokázali silnou implicitní preferenci bělochů před černochoy u pohovoru s bělochem méně váhali, více mluvili, usmívali se a udělali méně chyb ve vyjadřování v porovnání s chováním na pohovoru s černochem.

⁸ Tímto jevem se také více zabýval Emory Bogardus (1925), který vytvořil škálu sociální distance. Předpokládal, že čím silnější předsudky vůči určitému etniku, tím výraznější preference sociální distance vlastní skupiny od té druhé (citují podle Hnilica, 2010).

v západních zemích ošetřena legislativou, která takové jednání či vyjadřování zakazuje a trestá. Konkrétně se jím zabývá tzv. „antidiskriminační zákon“.⁹

Poslední dva stupně jsou také právně postihnutelné a jde již o výrazně nenávistné projevy předsudku zahrnující agresivní chování od fyzického napadení až po brutální vyhlazování.

Předložená kategorizace má poukázat na mnoho projevů předsudečného smýšlení, jehož krajní formy známe nejen z historie. V dnešní době existuje mnoho organizací (např. „Slovo 21“), které se snaží zmírnit tyto nepřátelské projevy a přispívají k budování multikulturní společnosti a lepšímu soužití kultur v naší společnosti. Otázkou zůstává, jak moc je možné toho dosáhnout.

---

⁹ Zákon č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů.

II. EMPIRICKÁ ČÁST

5 CÍLE EMPIRICKÉ ČÁSTI

Primárním cílem výzkumné části práce je zmapovat postoje romského etnika vůči majoritní společnosti a své vlastní etnické skupině v rámci poznatků teorie sociální identity, Berryho modelu akulturačních strategií a Bogardusovy teorie sociální distance.

5.1 Výzkumný problém

Romové v ČR nemají jednoduchou situaci. Patří k menšině, jež je v podstatě negativně vnímána majoritní společností. Příslušnost k tomuto etniku jim často klade reálné překážky při interakci se zbytkem společnosti. Zajímá mne tedy, jaký postoj zaujímají vůči majoritě, která je často utlačuje, ale zároveň jim poskytuje určité zabezpečení a ochranu. A dále jaký postoj zaujímají ke své vlastní skupině.

Dále považuji za důležité zjistit, jak jsou tyto postoje spjaté s mírou identifikace Romů s romstvím, neboť podle teorie sociální identity vztah k vlastní etnické skupině výrazně ovlivňuje pohled na „ty druhé“.

Nakonec zjišťuji, jak se daný postoj promítá na preferenci sociálního kontaktu. Vycházím z předpokladu, že čím negativnější (předsudečný) postoj, tím nižší chuť po kontaktu s danými etniky. Tento jev očekávám i v preferencích akulturační strategie. Například se domnívám, že zjistím pozitivní korelaci mezi kladným hodnocením své vlastní skupiny a preference separace.

5.2 Stanovení výzkumných otázek (VO)

Z výše uvedených stanovisek vyplývají tři následující výzkumné otázky:

1. Jak koreluje míra identifikace s valencí stereotypu majoritní společnosti a vlastní skupiny?
2. Jak koreluje míra identifikace s preferencí určité akulturační strategie?
3. Jak koreluje preference určité akulturační strategie se sociální distancí vůči majoritní společnosti a romské menšině?

5.3 Formulace hypotéz (H)

VO1: Jak koreluje míra identifikace s valencí stereotypu majoritní společnosti a vlastní skupiny?

H₁: Předpokládám, že silně identifikovaní jedinci budou vykazovat výrazně negativní stereotyp majoritní společnosti.

H₂: Očekávám, že existuje kladný vztah mezi silnou identifikací s romstvím a pozitivním stereotypem své vlastní skupiny.

VO2: Jak koreluje míra identifikace s preferencí určité akulturační strategie?

H₃: Předpokládám, že respondenti silně se identifikující s romskou identitou, budou výrazně preferovat separaci.

H₄: Domnívám se, že existuje signifikantní souvislost mezi nízkou identifikací a preferencí asimilace.

H₅: Očekávám, že existuje výrazná souvislost mezi nízkou identifikací a preferencí integrace.

VO3: Jak koreluje preference určité akulturační strategie se sociální distancí vůči majoritní společnosti a romské menšině?

H₆: Předpokládám, že existuje negativní korelace mezi preferencí asimilace a sociální distancí vůči majoritní společnosti.

H₇: Očekávám, že mezi preferencí integrace a sociální distancí vůči romskému etniku neexistuje výrazná souvislost.

H₈: Domnívám se, že mezi preferencí separace a sociální distancí vůči majoritní společnosti existuje pozitivní vztah.

6 REALIZACE VÝZKUMU

6.1 Respondenti

Výběr vzorku nebyl kromě určujícího věku (18 až 60 let), příslušnosti k romskému etniku a trvalému pobytu v ČR, nijak omezen. Byli osloveni respondenti z mnoha různých skupin. Část výzkumného vzorku tvoří studenti, kteří jsou zapojeni do vzdělávacího programu sdružení ROMEA, dále jsou to pracovníci a klienti občanského sdružení ROMODROM, přátelé nízkoprahového klubu Teen Challenge na Žižkově a dospělé děti z pěstounských rodin. Někteří respondenti byli kontaktováni na základě osobní známosti (příbuzní spřátelených rodin) a jiní skrze pracovníky zmíněných organizací.

Výzkumný vzorek činí 67 romských respondentů ve věku od 18 do 58 let. Původní záměr byl získat respondenty z různých věkových kategorií, ale starší generace často participaci na výzkumu odmítla. Nejaktivnější skupinou pak byli studenti od 18 do 26 let, kteří tvoří více jak polovinu vzorku (39 respondentů). Z celkového počtu 67 respondentů je 28 mužů a 39 žen z dvanácti různých krajů ČR.

Tabulka 1. Rozložení respondentů podle věku

		Pohlaví	
		Žena	Muž
		<i>frekvence</i>	<i>frekvence</i>
Věk	18– 26 let	23	17
	26 – 60 let	16	11

Tabulka 2. Rozložení respondentů podle vzdělání

	Pohlaví	
	Žena	Muž
	<i>frekvence</i>	<i>frekvence</i>
Vzdělání: základní škola	6	7
odborné učiliště	9	4
střední škola s maturitou	17	9
vyšší odborná škola	2	2
vysoká škola	5	6

6.2 Sběr dat

Data byla získávána v průběhu tří měsíců (březen - květen 2018) dvěma způsoby. Nejčastěji přes online verzi dotazníku vytvořeném na internetových stránkách survio.cz. Odkaz na dotazník byl pak sdílen přes Facebook a email. Výhodou této varianty byla větší míra anonymity, a tudíž i předpokládané pravdivější odpovědi. Dále také rychlost a efektivita vyplňování všech položek dotazníku a možnost oslovit respondenty, kteří by se jinak k dotazníku nedostali. Nevýhodou bylo riziko, že respondenti nepochopí některé z otázek, což pak mohlo vést k zcestným odpovědím.

Druhá cesta získávání dat byla skrze klasické papírové dotazníky. Silnou stránkou této varianty byla příležitost zaznamenat důvody, proč respondent odpověděl právě tímto způsobem. Osobní administrace dotazníků tak přinesla nové pohledy na celou zkoumanou problematiku a pomohla při tvoření oficiální verze dotazníku. Jistou nevýhodou byla přítomnost „bílé“ administrátorky, která často vedla ke zkreslení výsledků, jelikož se někteří respondenti snažili o zachování dobrého dojmu. Navíc tento způsob byl velmi časově náročný.

Sběr dat byl omezen dvěma hlavními důvody. Respondenti za prvé často na žádost o vyplnění dotazníku nereagovali vůbec nebo participaci přislíbili, ale z různých důvodů pak odstoupili (např. kvůli nedostatku času, motivace, neschopnosti se domluvit na společném termínu). Dalším problémem bylo citlivé téma předsudků, které mnohé respondenty odradilo od dokončení dotazníku.

7 METODIKA VÝZKUMU

Pro empirickou část této práce byly zvoleny kvantitativní metody, aby byl získán větší počet dat, díky nimž se následně daly zkoumat korelace mezi proměnnými. Byla sestavena dotazníková baterie skládající se z pěti oddílů. Pro část II, IV. a V. byly vytvořeny samostatné škály, u nichž byl následně proveden test reliability tzn. test vnitřní konzistence položek – Cronbachovo alfa (α). Dostatečně spolehlivá hodnota tohoto koeficientu pro šetření v sociálních vědách se uvádí 0,7. Této hranice dosáhly všechny měřené subškály dotazníku.

7.1 Základní informace o respondentech

V první části dotazníku (hned po stručném úvodu) jsem zjišťovala pohlaví, věk, nejvyšší dosažené vzdělání a kraj bydliště respondentů. Tyto údaje nebyly pro výzkum zásadní, nicméně byly užitečné pro informaci o složení výzkumného vzorku, a také sloužily jako inspirace pro další výzkumnou práci.

7.2 Identifikační škála

Druhý oddíl dotazníku se skládal z pěti položek, které měly změřit míru identifikace s romstvem. Pojem identifikace je v tomto případě brán jako vykazatelně kladný vztah k romství. Statistické ověřování prokázalo reliabilitu testu a vnitřní konzistenci položek $\alpha = .883$.

Příkladem položek jsou tvrzení typu „poslouchám romskou hudbu“, „zachovávám romské tradice a zvyky“, anebo „zajímám se o historii Romů“. Položky jsem sestavila na základě důležitých prvků pro vnímání etnicity. To je jednak preferované společenství s dalšími příslušníky své etnické skupiny, a dále kulturní dědictví jako je hudba, zvyky, tradice a historie. Do výčtu patří i užívání romského jazyka, ale v dnešní době je nesmyslné ptát se na aktivní znalost romštiny, jelikož Romové už často romsky neumí. Proto jsem zvolila otázku „líbí se mi, když Romové umí romsky“, která poukázala na pozitivní/negativní vztah k tomuto jazyku.

K hodnocení každé položky byla respondenty užita čtyř položková stupnice: 1 = vůbec, 2 = skoro nikdy, 3 = občas, 4 = často. Přičemž předpokládám, že čím vyšší zvolené číslo, tím silnější identifikace.

7.3 Valence stereotypu Romů a majority

V další části dotazníku mne zajímalo, jak Romové vidí a hodnotí svou vlastní skupinu a jak většinovou společnost. Ptala jsem se jich tedy, jak vnímají „typického“ příslušníka romského etnika a „typického“ člena majoritní společnosti (tj. „bílého“ Čecha slovanského původu). Respondenti měli vypsát ke každému z nich do prázdných řádků alespoň tři libovolné charakteristiky nebo vlastnosti, které je podle nich nejlépe vystihují.

Tyto vlastnosti a charakteristiky byly následně u každého dotazníku zvlášť hodnoceny třemi posuzovateli na škále od -3 (velmi negativní např. nenávistný) po +3 (velmi pozitivní např. štedrý). Nulová hodnota byla přiřazena neutrálním výrokům typu „mají černé vlasy“. Z těchto tří hodnot byl u jednotlivých respondentů vypočítán průměr pro každou uvedenou položku. Následně byl z těchto výsledků vypočítán další průměr zvlášť pro Romy a „bílé“ Čechy. V případě záporných hodnot se jednalo o negativní stereotyp a v případě kladných hodnot o pozitivní. Ze získaných hodnot pak bylo možné vytvořit dvě subškály – valence stereotypu Romů a „bílých Čechů“.

7.4 Dotazník akulturačních strategií

Čtvrtý oddíl dotazníkové baterie je zaměřen na zjišťování hlavních akulturačních strategií, tj. měří tendence k separaci, integraci nebo asimilaci (Berry, Kim, Power, Young & Bujaki, 1989). Strategii marginalizace jsem, jako mnoho jiných studií, nezkoumala, jelikož obvykle bývá málo zastoupená a má svá specifika, které už jsou za hranicí výzkumného záměru.

Tato práce z části vychází z Berryho akulturačního modelu, který poukazuje na souvislost akulturačního postoje s chováním jedince (Berry, 1997). Na základě tohoto předpokladu pak vzniklo velké množství modifikovaných škál akulturačních strategií, které se užívají pro zkoumání postojů minoritních skupin vůči majoritní společnosti.

Pro svůj výzkum jsem převzala dotazník ze zahraničního výzkumného šetření, jež zkoumalo tyto strategie u studentů z arabské a etiopské menšiny na izraelské škole. (Eshel, Kurman & Sbeit, 2005). Položky jsem přeložila do češtiny a nahradila jsem slova označující etnika, tak aby dotazník odpovídal výzkumnému záměru (tj. zkoumal postoje Romů vůči české majoritní společnosti).

Dotazník zahrnuje celkem 18 otázek, které jsou dále rozřazeny do třech subškál podle toho, kterou z daných strategií měří. Pro lepší představu zde uvádím příklady otázek k jednotlivým subškálám.

Separace: „Chtěl/a bych mít za přátele především Romy.“

Integrace: „Líbilo by se mi žít ve smíšené komunitě Romů i Neromů.“

Asimilace: „Chci se raději zcela přizpůsobit většinové společnosti a vyhnout se romskému způsobu života.“

Statisticky byla dokázána vnitřní konzistence otázek a značná reliabilita jednotlivých subškál (separace $\alpha = 0,762$, $\alpha = 0,760$ integrace, $\alpha = 0,849$ asimilace).

Respondenti byli při testování požádáni o uvedení míry souhlasu s danými tvrzeními. Původní škála od 1 (zcela nesouhlasím) po 6 (zcela souhlasím) musela být vzhledem k reakcím respondentů zredukována pouze na tři stupně (1= souhlasím, 2 = je mi to jedno, 3 = nesouhlasím). Domnívám se, že tato redukce může mít určitý vliv na konečný výsledek tohoto výzkumu, nicméně nepředpokládám, že zásadní.

7.5 Škála sociální distance

V poslední části dotazníkové baterie se zajímám o sociální distanci romských respondentů vůči majoritní společnosti a své vlastní skupině. Vycházím z Bogardusovy škály sociální distance, která jím byla vytvořena v roce 1925 jako nástroj pro měření rasismu a etnických předsudků. Jedná se o soubor výroků, které mají ukázat, jakou sociální vzdálenost pociťují respondenti mezi sebou a jinými skupinami (cituji podle Hayes, 1993/2003).

Dále měří ochotu jedince podílet se na sociálním kontaktu v různé míře s jinými etnickými skupinami. Bogardus (1925) předpokládal, že čím má jedinec víc předsudků vůči druhým sociálním skupinám, tím větší sociální distanci bude preferovat (cituji podle Hnilica, 2010).

Škála sociální distance byla dále rozdělena na dvě subškály, které měly od sebe odlišit dvě hlavní skupiny. Jednalo se o Romy a majoritu. Podoba dotazníku musela být s ohledem na situaci romského etnika v ČR značně pozměněna a zadání bylo výrazně zjednodušeno.

Škála se původně používala pro výzkum majoritní společnosti, a tak se některé z otázek nedaly pro tento výzkum použít. Přirozeně byly vyřazeny položky týkající se ochoty přijmout určitou etnickou skupinu do své země ať už jako občany, návštěvníky či migranty. Dále byly upraveny i zbývající otázky, tak aby odpovídaly dnešní společenské realitě. Například otázka „Přijal/a bych do mého klubu coby osobního přítele člena majoritní společnosti“ byla pozměněna na „Vadilo by Vám mít za blízkého přítele člena majoritní společnosti?“.

V dotazníku se tedy vyskytují pouze tyto kategorie – soused, vedoucí v zaměstnání, blízký přítel a manžel/manželka. Tvrzení se týkala pouze dvou etnických skupin – „bílých“ Čechů (členů majority) a Romů. Kategorie Romů byla zařazena pro možnost vyjádřit sociální distanci i vůči své vlastní skupině, což bylo u romského etnika předpokládáno.

Respondenti měli ohodnotit jednotlivá tvrzení na škále od 1 = vůbec nevadilo po 5 = velmi vadilo. Vycházím z předpokladu, že čím vyšší číslo respondenti uvedli u jednotlivých položek, tím více preferují sociální distanci od dané sociální kategorie. I přes značnou úpravu původní škály se ukázala dobrá vnitřní konzistence otázek a reliabilita subškál (Romové $\alpha = 0,872$; Češi $\alpha = 0,744$)

Škála sociální distance je kumulativní. Předvídá, že při výběru konkrétní odpovědi, by měly být vybrány všechny předchozí varianty. Pokud tedy respondentovi nevádí mít za blízkého přítele představitele určité etnické skupiny, nebude mu s velkou pravděpodobností vadit ani jako soused či vedoucí v práci.

Jistým úskalím této metody může být zkreslení odpovědí. Respondenti mohou mít strach otevřeně se přiznat ke svým nepříznivým postojům nebo mají jednu velmi negativní zkušenost a zobecní ji na celou skupinu. I přesto má však tato škála své místo ve výzkumných šetřeních, kde je stále používána a postupně modifikována.

8 VÝSLEDKY VÝZKUMU

Výsledková část je zaměřena na ověřování platnosti stanovených hypotéz. Je doplněna o statistická data, která mne k těmto závěrům dovedla. Dále uvádím také stručné vysvětlení předkládaných výsledků.

8.1 Testování hypotéz

Pro testování hypotéz byl použit Pearsonův korelační test, který měří lineární závislost dvou náhodných veličin s dvourozměrným normálním rozdělením. Hypotézy byly buď potvrzeny, nebo zamítnuty podle naměřené hladiny významnosti (p) korelačního koeficientu (r).

Hypotéza č. 1

„Předpokládám, že silně identifikovaní jedinci budou vykazovat výrazně negativní stereotyp majoritní společnosti.

Tato hypotéza se potvrdila. Byla prokázána statisticky významná souvislost mezi identifikací a negativní valencí stereotypu majoritní společnosti: $r = -0,421$; $p < 0,01$. Znamená to, že jedinci, kteří se silně ztotožňují s romskou identitou (romstvím), tj. s romskou kulturou, hodnotami a společenstvím mají tendenci k výrazně negativnímu hodnocení členů majoritní společnosti („bílých“ Čechů). Připisují jim nepříznivější atributy (vlastnosti), než ti, kteří se identifikují v menší míře. Mezi frekventovaně přisuzované negativní charakteristiky majority patří například rasismus a povýšenost.

Hypotéza č. 2

„Očekávám, že existuje kladný vztah mezi silnou identifikací s romstvím a pozitivním stereotypem své vlastní skupiny.“

Tato hypotéza se potvrdila. Statisticky se prokázalo, že silně identifikovaní Romové výrazně pozitivně hodnotí svou vlastní etnickou skupinu: $r = 0,567$; $p < 0,01$.

Jinými slovy, čím kladnější vztah mají respondenti k romství, tím pozitivnější charakteristiky budou dalším Romům přisuzovat. Příkladem často zmiňovaných atributů je srdečnost, taneční a hudební nadání, rodinná soudržnost a temperament.

Hypotéza č. 3

„Předpokládám, že respondenti silně se identifikující s romskou identitou, budou výrazně preferovat separaci.“

Tato hypotéza se potvrdila. Výsledky naznačují, že je poměrně výrazná korelace mezi vysokou mírou identifikace s romstvím a preferencí separace: $r = 0,658$; $p < 0,01$. Pak tedy jedinci, kteří vykazují výrazně pozitivní vztah k romství, budou mít silnou preferenci separovat se od majoritní společnosti. Budou upřednostňovat kontakt s příslušníky své etnické skupiny, budou si chtít zachovat především romskou kulturu a v rámci komunikace budou raději užívat romštinu než češtinu.

Hypotéza č. 4

„Domnívám se, že existuje signifikantní souvislost mezi nízkou identifikací a preferencí asimilace.“

Tato hypotéza se potvrdila. Na základě statistických výsledků, lze konstatovat, že existuje signifikantní negativní souvislost mezi identifikací a preferencí asimilace: $r = -0,610$; $p < 0,01$. Z toho vyplývá, že Romové, kteří neprožívají silné pouto k romství, upřednostní většinovou společnost před romskou. Jsou tedy ochotni vzdát se romské kultury a způsobu života a přizpůsobit se ve velké míře české majoritě. To znamená přejmout její životní styl, vyhledávat kontakt s jejími příslušníky a mluvit převážně česky.

Hypotéza č. 5

„Očekávám, že existuje výrazná souvislost mezi nízkou identifikací a preferencí integrace.“

Tato hypotéza se potvrdila. Prokázala se statistická významnost mezi nízkou identifikací s romstvím a preferencí integrace: $r = -0,685$; $p < 0,01$. Z toho se dá usoudit, že

jedinci, kteří se v malé míře identifikují s romstvem, tj. nevykazují vůči němu převážně kladný vztah, nemají specifické etnické preference. Nevadilo by jim mít přátele Romy ani příslušníky většinové společnosti, líbilo by se jim žít ve smíšené komunitě Romů a Neromů, rádi by si uchovali některé ze svých původních tradic a hodnot, ale zároveň by jim nevadilo se částečně přizpůsobit majoritě.

Hypotéza č. 6

„Předpokládám, že existuje negativní korelace mezi preferencí asimilace a sociální distancí vůči majoritní společnosti.“

Tato hypotéza se potvrdila. Byla prokázána statistická významnost na úrovni $p < 0,01$; $r = - 0,389$. Z tohoto zjištění se lze domnívat, že jedinci, kteří jsou příznivě nakloněni majoritní společnosti, nemají potřebu se jejím příslušníkům vyhýbat. Pokud se tedy chtějí ve velké míře přizpůsobit, tj. přijmout její kulturu, hodnoty a jazyk, pak jim nebude vadit mít „bílé“ Čechy za své blízké přátele, popř. za partnery.

Hypotéza č. 7

„Očekávám, že mezi preferencí integrace a sociální distancí vůči romskému etniku neexistuje výrazná souvislost.“

Tato hypotéza se nepotvrdila. Naopak byla zjištěna statisticky významná pozitivní korelace na úrovni $p < 0,01$; $r = 0,635$. Jestliže se respondenti přiklání spíše k integraci, tj. nemají-li vyhraněné preference ohledně kultury, tradic, hodnot, jazyka a přátelství s Romy a s „bílými“ Čechy, pak budou mít větší tendenci odmítat kontakt s dalšími Romy, spíše než s „bílými“ Čechy.

Hypotéza č. 8

„Domnívám se, že mezi preferencí separace a sociální distancí vůči majoritní společnosti existuje pozitivní vztah“

Tato hypotéza se nepotvrdila. Neexistuje statisticky významná pozitivní korelace mezi preferencí separace a sociální distancí vůči majoritě: $r = - 0,095$. Romové, kteří

preferují především svou vlastní etnickou skupinu a chtějí být považováni za její příslušníky, nevykazují vůči majoritě výrazný odstup. Nijak zvlášť by jim nevadilo mít za sousedy, vedoucí v práci a přátele „bílé“ Čechy. Výjimku tvoří kategorie manžel/manželka, která s ostatními položkami příliš nekoreluje (r se nachází v rozmezí 0,296 – 0,359), a proto není dostačující pro vyvozování obecných závěrů.

Tabulka 3. Korelace – měřené korelace zvýrazněny autorkou

		SD_rom	SD_cech	identita	asimilace	integrace	separace	val_R_all	val_C_all
SD_rom	r	1							
	p								
	N	67							
SD_cech	r	0,100	1						
	p	0,421							
	N	67	67						
identita	r	-0,664**	0,146	1					
	p	0,000	0,239						
	N	67	67	67					
asimilace	r	0,359**	-0,389**	-0,610**	1				
	p	0,003	0,001	0,000					
	N	67	67	67	67				
integrace	r	0,635**	-0,055	-0,685**	0,431**	1			
	p	0,000	0,657	0,000	0,000				
	N	67	67	67	67	67			
separace	r	-0,551**	0,095	0,658**	-0,512**	-0,411**	1		
	p	0,000	0,443	0,000	0,000	0,001			
	N	67	67	67	67	67	67		
val_R_all	r	-0,505**	0,303*	0,567**	-0,417**	-0,552**	0,468**	1	
	p	0,000	0,013	0,000	0,000	0,000	0,000		
	N	67	67	67	67	67	67	67	
val_C_all	r	0,412**	-0,168	-0,421**	0,235	0,220	-0,458**	-0,369**	1
	p	0,001	0,177	0,000	0,057	0,076	0,000	0,002	
	N	66	66	66	66	66	66	66	66

Vysvětlivky:

r = Pearsonův korelační koeficient (*Pearson Correlation*)

p = statistická významnost (*Sig. 2-tailed*)

N = počet respondentů

SD = sociální distance

Val R all = valence stereotypu Romů

Val C all = valence stereotypu majority („bílé Čechy“)

9 DISKUSE

V rámci výzkumného záměru bylo formulováno osm hypotéz kategorizovaných podle třech hlavních okruhů - výzkumných otázek. S jejich pomocí jsem zjišťovala souvislosti mezi třemi hlavními proměnnými, jež mají co do činění s rasovými postoji. Jsou to etnická identifikace, preference akulturační strategie a sociální distance. V následujících rádkách bych se ráda věnovala kritickému zhodnocení získaných výsledků.

Výsledky první a druhé hypotézy odpovídají stanoviskům teorie sociální identity. Vychází z předpokladu, že čím silnější identifikace se svou vlastní skupinou, tím negativnější pohled na druhé sociální skupiny. Díky této strategii „porovnávání“ obou skupin si má člověk udržet pozitivní sociální identitu, což je v podstatě vysoké skupinové sebehodnocení. Pocit, že „my“ jsme lepší než „oni“ (Tajfel & Turner, 2004).

Tento předpoklad se potvrdil. Byla prokázána statisticky významná souvislost mezi mírou etnické identifikace a hodnocením své skupiny (in-group) a majoritní společnosti (out-group). Nicméně je nutné upozornit na určité potíže s testováním těchto hypotéz.

S prvním problémem se setkáme již u pojmu etnická identita. Sociální psychologové upozorňují na neurčitost tohoto pojmu, který si každý výzkumník vykládá jinak. Jelikož dříve neexistovala obecně platná škála pro měření etnické identity, liší se pak mnohé výzkumy i svou metodologií.¹⁰ Podle analýzy, již provedl specialista na tuto problematiku Jean S. Phinney (1990) výzkumníci používali pro měření etnické identity nejčastěji škály s následujícími kategoriemi:¹¹ „self-identification“ [vlastní sebe identifikace], „sense of belonging“ [prožívaná příslušnost], „attitudes“ [postoje] a „participation in cultural activities“ [účast na kulturních aktivitách].

Jelikož mne zajímal především vztah k romství, tak jsem v první části dotazníku týkající se výzkumu etnické identity nepoužila všechny zmíněné kategorie. Pouze ty, které se týkaly postojů k romským hodnotám a kultuře a dále účasti na romských kulturních aktivitách. Přestože se škála prokázala jako značně reliabilní ($\alpha = 0,883$), vyvstává otázka, zda opravdu měří identifikaci s etnickou skupinou Romů, nebo jen postoj vůči romství. Tento nedostatek by se snad mohly zmírnit výsledky z následující části dotazníku zjišťující

---

¹⁰ Dnes se již v četných výzkumech převážně na území USA používá škála „Multigroup Ethnic Identity Measure“ (Phinney, 1992), popř. její nová revize (MEIM-R) z roku 2007. Tato škála byla původně koncipována pro dospívající a mladé dospělé respondenty z různých etnických skupin.

¹¹ Pro zachování přesnosti uvádím originální názvy kategorií v angličtině. V závorce je pak vlastní překlad.

preferenci akulturace. Ta obsahovala i položky upřesňující pocit sounáležitosti a sebe identifikaci s romským etnikem, které korespondovaly s mírou identifikace.

Druhým úskalím, které stojí za zmínku je vyhodnocování valence stereotypu, tj. hodnocení atributů, které respondenti připsali Romům a členům majoritní společnosti. Jednou z možností, jak získat informace o evaluaci postoje je použití sémantický diferenciál, který měří intenzitu postojů na sedmi položkové škále. Položky mají vždy dvě krajní dimenze např. šťastný – neutrální - smutný (Osgood, Suci & Tannenbaum, 1957). Respondenti ohodnotí, kde se podle nich nachází daná sociální kategorie.

Tuto škálu jsem nakonec pro výzkum nepoužila, neboť jsem nechtěla respondenty nijak omezovat a navádět. Mimo to bych nemohla zaručit, že jsem vybrala ty nejvíce vypovídající atributy. Požádala jsem tedy respondenty, aby Romy a „bílé Čechy“ charakterizovali jakkoliv. I tento přístup měl své limity.

Za prvé hodnocení atributů, zda jsou pozitivní či negativní, sice prováděli tři na sobě nezávislí posuzovatelé, ale všichni tři byli příslušníky majority, tudíž je možné, že některé vlastnosti ohodnotili pomocí sociálních norem většinové společnosti a ne tak, jak by je vyhodnotili sami Romové. Příkladem může být „pracovitost“, kterou posuzovatelé svorně ohodnotili kladně, ale je otázkou, zda sami Romové by s tímto závěrem souhlasili. Tento fakt je tedy nutné brát v potaz při analýze výsledků. A pro další výzkumu bych doporučila přidat k prázdným položkám také tzv. „pocitový teploměr“, aby měli respondenti možnost sami určit, jak danou vlastnost vnímají.

Druhé omezení této metody spočívalo paradoxně ve volnosti respondentů odpovědět jakkoliv. V odpovědích se pak často vyskytovaly neutrální výroky typu „menšina, mají černé vlasy“ nebo nesouhlasné vyjádření jako „velmi rasistická otázka, není žádný typický Čech“ apod. Tyto odpovědi statistické vyhodnocování nijak zvlášť neobohatily, nicméně podle mého názoru ukazují na něco důležitého. Domnívám se, že tato odmítavá reakce je zcela přirozená v sociálním prostředí, ve kterém se Romové nachází. Majoritní společnost vykazuje vysokou míru nepřátelství vůči této minoritě a stereotyp „Cikána“ zná v ČR skoro každý, tudíž je otázka na „typického Roma“ citlivou záležitostí a vyžaduje obranný postoj.

Je zajímavé, že v rámci mého výzkumného vzorku se objevují dva extrémní postoje. Buď Romové velmi pozitivně hodnotí svou etnickou skupinu a zároveň výrazně negativně majoritu, nebo přesně naopak. Vyplývá z toho závěr, že se Romové zcela přiklání buď na stranu Romů, nebo na stranu většinové společnosti a podle toho jim pak také připisují

převážně pozitivní, či negativní atributy. Zdá se, že Romové nevolí „zlatou střední cestu“, kdy by hodnotili jednu skupinu jak kladnými, tak i zápornými charakteristikami.

Vrátíme se ještě na chvíli k teorii sociální identity a jejím východiskům, která mohou tento jev objasnit. Ta naznačuje, že aby Romové mohli dosáhnout pozitivního skupinového sebehodnocení v dnešní společnosti, musí si vybrat do jaké skupiny vlastně patří. Přijmou-li svou etnickou skupinu za svou, budou si za ní naplno stát a vyhraní se vůči majoritě. O tom hovoří i výsledky z dalších hypotéz, které se týkají preferencí akulturačních strategií.

Ukázalo se, že upřednostnění separace významně koreluje s vysokou mírou identifikace (pozitivního postoje k romství). A platí to stejně tak obráceně. Jestliže Romové usilují o „splynutí“ s majoritou, budou ji také považovat za výrazně pozitivní a vyhraní se vůči dalším Romům, které uvidí jako „ty špatné“. A čím více se chtějí asimilovat s majoritou, tím větší odstup si budou udržovat od dalších Romů.

Překvapivě se podobný fenomén nepotvrdil u preference separace vůči majoritní společnosti. Neexistuje statistická významnost mezi upřednostňováním separační strategie a sociální distancí od majoritní společnosti. Romové, kteří by raději měli za přátele pouze Romy, zároveň preferují především romský způsob života a nechtějí se přizpůsobit většině, nevykazují vůči „bílým“ přímou sociální odměřenost. Nevadilo by jim tudíž mít „bílého“ Čecha za souseda, vedoucího v práci či blízkého přítele.

Osobně si to vysvětlují tím, že v dotazníku na separaci, integraci a asimilaci se ptám na majoritu obecně, zatímco u dotazníku na sociální distanci jsou konkrétnější otázky v jednotném čísle. Je tedy možné, že se respondenti nechtějí přátelit s „těmi Čechy“, ale se svým konkrétním známým z protějšího bytu jim to potíže nedělá. Tento jev zmiňuje již Allport (1954/2004), který tvrdí, že lidé připouští výjimky, aby nemuseli měnit celý svůj postoj vůči celé kategorii.

Zajímavé výsledky přinesly i další hypotézy zjišťující vztah mezi preferencí integrace a mírou identifikace. Dle statistických výsledků lze usoudit, že nemají-li Romové výrazné etnické preference, (tj. nevdí jim přátelství s dalšími Romy ani s příslušníky majority, líbilo by se jim žít ve smíšené komunitě Romů a Neromů a chtěli by si zachovat některé ze svých původních tradic a hodnot, ale zároveň by jim nevdilo se částečně přizpůsobit majoritě), tím slabší pouto vykazují vůči romství. Zároveň však budou spíše odmítat kontakt s dalšími Romy, než s „bílými Čechy“.

Tento výsledek mne překvapil. Považuji integraci za mezistupeň mezi asimilací (splynutím s majoritou) a separací (naprosté odmítání majority a zachování si své romské identity) projevující se smíšenou identitou. Nepředpokládala jsem tedy, že by se preference této strategie mohla tolik projevit v souvislosti se sociální distancí vůči dalším Romům. Domnívala jsem se, že takovým jedincům nebude vadit kontakt ani s Romy, ani s majoritou. To se však statisticky nedokázalo u žádné kategorie.

Jedním z možných důvodů pro tento výsledek by mohl být problém v dotazníku, kdy otázky na integraci nebyly zcela jednoznačné a bylo tedy riziko, že respondenti nepochopili zadání. Osobně se však spíše přikláním k druhému pohledu, kdy se zdá, že negativní stereotyp Romů je v naší společnosti natolik zakořeněn, že silně ovlivňuje i samotné Romy. A tak se straní jeden druhého, i když usilují o zachování své etnické identity. Tento výsledek považuji za alarmující a podněcující k dalšímu zkoumání.

10 ZÁVĚR

Cílem předložené bakalářské práce bylo bližší seznámení se s postoji příslušníků romského etnika vůči své vlastní etnické skupině a majoritní společnosti. Konkrétně se práce zaměřovala na souvislost postojů s etnickou identifikací, preferencí akulturačních strategií a sociální distancí. Jedná se o psychologické aspekty, které se viditelně projevují i v naší společnosti.

Romové mají v České republice náročné postavení jakožto běžně diskriminovaná menšina. Proto mne zajímalo, jak se k takové realitě postaví. A jakou roli hraje jejich romská identita ve společenských interakcích a postojích vůči „těm“ druhým?

Při psaní této práce jsem se opírala o teoretický rámec několika známých autorů. Prvními z nich byli Henri Tajfel a John C. Turner, kteří přišli s dnes již velmi rozšířenou teorií sociální identity. Dalším autorem, jenž inspiroval tuto práci byl známý představitel interkulturní psychologie John W. Berry, který obohatil vědu o čtyři základní akulturační strategie. A v neposlední řadě jsem také užila již starších sociologických poznatků Emoryho S. Borarduse o sociální distanci.

Díky tomuto solidnímu teoretickému základu jsem pak byla schopna nejen sepsat teoretickou část práce, ale také sestavit výzkumný záměr, zvolit vhodné metody a vyvodit konkrétní závěry. Všechny získané výsledky byly uvedeny v osmé kapitole „výsledky výzkumu“ a dále podrobněji rozvedeny v diskusi.

Hlavním přínosem této práce je podle mého názoru její jedinečné zaměření na romské etnikum. O tom, co si myslí většinová společnost o Romech, už bylo napsáno mnoho publikací, ale jen málokterá se zajímala o postoje samotných Romů. Jedním ze záměrů práce bylo poukázat na tuto značnou disproporci ve výzkumném zaměření. Mám radost, že právě tato práce mohla poskytnout prostor přímo romské menšině. Zároveň také doufám, že získané poznatky poslouží jako inspirace pro další výzkumné šetření.

11 REFERENCE

- Akrami, N., & Ekehammar, B. (2005). The association between implicit and explicit prejudice: The moderating role of motivation to control prejudiced reactions. *Scandinavian Journal of Psychology*, 46(4), 361-366.
- Allport, G. W. (1954/2004). *O povaze předsudků*. (E. Geissler, překl.). Praha: Prostor. (Originál vyšel v roce 1954 s názvem *The nature of prejudice*).
- Berry, J. W. (1997). Immigration, acculturation, and adaptation. *Applied Psychology*, 46(1), 5-34.
- Berry, J. W. (2001). A psychology of immigration. *Journal of Social Issues*, 57(3), 615-631.
- Berry, J. W., Kim, U., Power, S., Young, M., & Bujaki, M. (1989). Acculturation attitudes in plural societies. *Applied Psychology*, 38(2), 185-206.
- Brouček, S., Cvekl, J., Hubinger, V., Grulich, T., Kořalka J., Uherek, Z., & Vasiljev, I. (1991). Základní pojmy etnické teorie. In *Český lid: časopis pro etnologická studia Praha: Etnologický ústav AV ČR*, 1991 0009-0794 78, č. 4.
- Brown, R. (2010). *Prejudice: its social psychology*. 2. vyd. Malden: Wiley-Blackwell.
- Cuddy, A. J. C., Fiske, S. T., Kwan, V. S. Y., Glick, P., Demoulin, S., Leyens, J.-P., & Ziegler, R. (2009). Stereotype content model across cultures: Towards universal similarities and some differences. *The British Journal of Social Psychology / the British Psychological Society*, 48(01), 1-33.
- Český statistický úřad. (2014). *Národnostní struktura obyvatel* [výzkumná zpráva]. Získáno 1. července 2018 z <https://www.czso.cz/documents/10180/20551765/170223-14.pdf/d0d27736-ef15-4f4f-bf26-e7cb3770e187?version=1.0>

Davidová, E. (1995). *Romano drom: cesty Romů: 1945-1990: změny v postavení a způsobu života Romů v Čechách, na Moravě a na Slovensku*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého.

Devine, P. G. (1989). Stereotypes and prejudice: Their automatic and controlled components. *Journal of Personality and Social Psychology*, 56(1), 5.

Eshel, Y., Kurman, J., & Sbeit, K. (2005). Acculturation attitudes, perceived attitudes of the majority, and adjustment of Israeli-Arab and Jewish-Ethiopian students to an Israeli university. *The Journal of Social Psychology*, 145, 593-612.

EU & Agentura Evropské unie pro základní práva. (2009). *EU-MIDIS: šetření o menšinách a diskriminaci v Evropské unii: Romové*. Lucemburk: EUR-OP.

Frištenská, H., Šišková, T., & Víšek, P. (2004). Řetízek II: *O Romech (na co jste se chtěli zeptat)*. Praha: Občanské sdružení R-MOSTY.

Graves, T. (1967). Psychological acculturation in a tri-ethnic community. *South-Western Journal of Anthropology*, 23, 337-350.

Greenwald, A. G., & Banaji, M. R. (1995). Implicit social cognition: attitudes, self-esteem, and stereotypes. *Psychological Review*, 102(1), 4-20.

Hammond, M. D., & Cimpian, A. (2017). Investigating the cognitive structure of stereotypes: Generic beliefs about groups predict social judgments better than statistical beliefs. *Journal of Experimental Psychology: General*, 146(5), 607.

Hayes, N. (1993/2013). *Základy sociální psychologie*. (I. Štěpaníková, překl.). vyd.7. Praha: Portál. (Originál vyšel v roce 1993 s názvem *Principles of Social Psychology*)

Houdek, L., & Patočková, R. (2014). *Rozummění: literatura Romů ve výuce (nejen) romských žáků*. vyd. 2. Praha: Kher.

Jones, E. E., Wood, G. C., & Quattrone, G. A. (1981, září). Perceived variability of personal characteristics in in-groups and out-groups: The role of knowledge and evaluation. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 7(3), 523-528. Dostupné z <http://journals.sagepub.com/doi/10.1177/014616728173024>

Kaleja, M., & Knejp, J. (2009). *Mluvme o Romech: Aven vakeras pal o Roma*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě.

Klimeš, J. (2008). *Budování identity dítěte*. Praha: Rozum a cit.

Leyens, J. P., Yzerbyt, V. Y., & Schadron, G. (1992). The social judgeability approach to stereotypes. *European Review of Social Psychology*, 3(1), 91-120.

Linhart, J., & Vodáková, A. (1996). *Velký sociologický slovník, A-O*. Praha: Karolinum.

Macho, M. (2008). *Identita, její utváření a vliv na jednání ve vztahu k charakterovým vlastnostem egoismus –altruismus traumat* [diplomová práce]. Brno: Filozofická fakulta Masarykovy Univerzity v Brně.

McConnell, A. R., & Leibold, J. M. (2001). Relations among the Implicit Association Test, discriminatory behavior, and explicit measures of racial attitudes. *Journal of Experimental Social Psychology*, 37(5), 435-442.

Nečas, C. (1995). *Romové v České republice včera a dnes*. 3. dopl. vyd. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého.

Nosek, B. A. (2003). *Moderators of the relationship between implicit and explicit attitude traumat* [disertační práce]. Dostupné z <https://osf.io/wqpzj>

Nosek, B. A. (2007). Implicit–explicit relations. *Current Directions in Psychological Science*, 16(2), 65-69.

Osgood, Ch. E., Suci, G. J., & Tannenbaum, P. H. (1957). *The measurement of meaning*. 10. Urbana: University of Illinois Press.

Phinney, J. S. (1990, prosinec). Ethnic identity in adolescents and adults: review of research. *Psychological Bulletin*, 108(3), 499. Dostupné z:
https://www.researchgate.net/publication/20886312_Ethnic_Identity_in_Adolescents_and_Adults_Review_of_Research

Phinney, J.S. (1992). The Multigroup Ethnic Identity Measure: A new scale for use with diverse groups. *Journal of Adolescent Research*.7:156–176.

Průcha, J. (2010). *Interkulturní psychologie: sociopsychologické zkoumání kultur, etnik, ras a národů*. 3. vyd. Praha: Portál. Psychologie.

Romové v České republice. (2007). *Identita jako jedno z romských traumat* [webová stránka]. Získáno 20. června 2018 z <http://romove.radio.cz/cz/clanek/23036>

Rubin, M., & Badea, C. (2007, leden). Why do people perceive ingroup homogeneity on ingroup traits and outgroup homogeneity on outgroup traits? *Personality and Social Psychology Bulletin*, 33(1), 31-42. Dostupné z
https://www.researchgate.net/profile/Constantina_Badea/publication/281983082_Why_do_people_perceive_in-group_homogeneity_on_in-group_traits_and_outgroup_homogeneity_on_out-group_traits/links/5626542708aeabddac92f16b.pdf

Sam, D. L., & Berry, J. W. (2010). Acculturation: When individuals and groups of different cultural backgrounds meet. *Perspectives on Psychological Science*, 5(4), 472-481.

Šatava, L. (2001). *Jazyk a identita etnických menšin, možnosti zachování revitalizace*. Praha: Cargo Publisher.

Tajfel, H. (1981). *Human groups and social categories: studies in social psychology*. New York: Cambridge University Press.

Tajfel, H., & Turner, J. C. (2004). The Social Identity Theory of Intergroup Behavior. Key readings in social psychology. In: J. T. Jost and J. Sidanius, (Ed.), *Political Psychology*. NY: Psychology Press.

Thorová, K. (2015). *Vývojová psychologie: proměny lidské psychiky od početí po smrt*. Praha: Portál.

Úřad vlády České republiky. (2017). *Zpráva o stavu romské menšiny v České republice za rok 2016* [zpráva pro tisk]. Získáno 15. června 2018 z https://www.vlada.cz/assets/ppov/zalezitosti-romske-komunity/dokumenty/Zprava-o-stavu-romske-mensiny-za-rok-2016_1.pdf

Vágnerová, M. (2016). *Obecná psychologie: dílčí aspekty lidské psychiky a jejich orgánový základ*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum.

Verkuyten, M. (2005). Ethnic group identification and group evaluation among minority and majority groups: testing the multiculturalism hypothesis. *Journal of Personality and Social Psychology*, 88(1), 121.

Verkuyten, M. (2018). *The Social Psychology of Ethnic Identity*. London: Routledge.

Výrost, J., & Slaměník, I. (2008). *Sociální psychologie*. 2. vyd. Praha: Grada. Psyché (Grada).

Wittenbrink, B., Hilton, J. L., & Gist, P. L. (1998). In search of similarity: Stereotypes as naive theories in social categorization. *Social Cognition*, 16(1), 31-55.

Wyatt, E. Ch. (2005). *Roma rising: Romské obrození*. Praha: Argo.

12 LIST TABULEK A OBRÁZKŮ

Obrázek 1 Berryho akulturační model	25
Tabulka 1. Rozložení respondentů podle věku	36
Tabulka 2. Rozložení respondentů podle vzdělání.....	37
Tabulka 3. Korelace	45

13 LIST PŘÍLOH

Dotazník.....	60
Dotazník v originále	63

13.1 Použitý dotazník

Dobrý den,

obracím se na Vás s žádostí o vyplnění zcela anonymního dotazníku, který poslouží jako podklad pro mou bakalářskou práci. Zajímám se v něm o **názory romských respondentů** týkající se kulturních hodnot, osobních preferencí a života v České republice.

Velmi Vám děkuji za Váš čas!

Bohdana Frantíková – studentka PVŠPS, kontakt: BohdanaFrantikova@gmail.com

Prosím vyplňte:

pohlaví:	věk:	nejvyšší dosažené vzdělání:
muž / žena	.....	a) základní škola b) odborné učiliště c) střední škola s maturitou d) vyšší odborná škola e) vysoká škola f) jiné .....
kraj		
.....		

I. Instrukce: Zakroužkujte prosím u každé otázky možnost, která Vás nejvíce vystihuje.

1. Poslouchám romskou hudbu.	vůbec - skoro nikdy – občas – často
2. Zachovávám romské tradice a zvyky.	vůbec - skoro nikdy – občas – často
3. Účastním se romských sešlostí a kulturních akcí	vůbec - skoro nikdy – občas – často
4. Líbí se mi, když Romové umí romsky.	vůbec - skoro nikdy – občas – často
5. Zajímám se o historii Romů (původ, jak žili dříve...)	vůbec - skoro nikdy – občas – často

II. Instrukce: Jaký je podle Vás typický Rom a typický člen většinové společnosti v ČR tj. „bílý“ Čech slovanského původu?

Vypište prosím do volných řádků u každého **alespoň 3 vlastnosti** nebo **charakteristiky**, které je podle Vás vystihují.

ROM	„ČECH“ (člen většinové společnosti)
1. -----	1. -----
2. -----	2. -----
3. -----	3. -----
4. -----	4. -----
5. -----	5. -----

III. Instrukce: Nyní prosím ohodnoťte následující výroky podle toho, v jaké míře s nimi souhlasíte. Použijte následující hodnocení:

1 = souhlasím

2 = je mi to jedno

3 = nesouhlasím

- 1 – 2 - 3 Raději mluvím romštinou a užívám češtinu jen pokud nemám jinou možnost.
- 1 – 2 - 3 Chci mít za přátele především Romy.
- 1 – 2 - 3 Přeji si vypadat, cítit se a chovat se jako „typický“ Rom.
- 1 – 2 - 3 Preferuji žít jen v romské komunitě.
- 1 – 2 - 3 Chci mít pouze romské partnery.
- 1 – 2 - 3 Přeji si zachovat spíše romskou kulturu než jinou.
- 1 – 2 - 3 Nevadilo by mi užívat oba jazyky (romštinu i češtinu) v každodenním životě.
- 1 – 2 - 3 Nevadilo by mi mít jak romské přátele, tak přátele z většinové společnosti.
- 1 – 2 - 3 Chci si zachovat svou příslušnost k Romům, ale přitom by mi nevadilo přizpůsobit se v nějakých věcech většinové společnosti.
- 1 – 2 - 3 Líbilo by se mi žít ve smíšené komunitě Romů a Neromů.

- 1 – 2 - 3 Nevadilo by mi mít ani romského partnera, ale ani partnera z většinové společnosti.
- 1 – 2 - 3 Rád/a bych přijal/a způsob života většinové společnosti, ale zároveň si zčásti uchoval/a romské tradice a hodnoty.
- 1 – 2 - 3 Chtěl/a bych mluvit především česky a použít romštinu jen pokud nemám jinou možnost.
- 1 – 2 - 3 Preferuji přátele především z většinové společnosti.
- 1 – 2 - 3 Přeji si vypadat, cítit se a chovat se jako typický člen majoritní společnosti.
- 1 – 2 - 3 Preferuji žít v komunitě většinové společnosti.
- 1 – 2 - 3 Za partnera/partnerku bych si vybral/a někoho z majoritní společnosti.
- 1 – 2 - 3 Chci se raději zcela přizpůsobit většinové společnosti a vyhnout se romskému způsobu života.

III. Instrukce: Vepište prosím do tabulky ke všem etnickým skupinám čísla 1 až 5 podle toho, jak by Vám v určité pozici příslušník daného vadil/nevadil. Čísla se mohou v řádku opakovat (tzn. můžete dát v jednom řádku více skupinám stejné).

1 = vůbec nevadil   2 = spíše nevadil   3 = trochu vadil   4 = vadil   5 = velmi vadil

	V pozici	Rom	Člen většinové společnosti
1.	soused		
2.	vedoucí v zaměstnání		
3.	blízký přítel		
4.	manžel/manželka		

Jste na konci dotazníku. Zkontrolujte prosím, zda jste vyplnil/a všechna políčka.

Děkuji za spolupráci!

13.2 Dotazník v originále

APPENDIX A Acculturation Attitudes

We measured acculturation attitudes by using the following items.

Separation

- I prefer to speak mainly Arabic/Amhari and use Hebrew only when I have no other choice.
- I prefer Arab/Ethiopian as friends.
- I wish to look, feel, and behave like an Arab/Ethiopian.

612 *The Journal of Social Psychology*

- I prefer to live in an Arab/Ethiopian community.
- I prefer to date Arab/Ethiopian partners.
- I wish to retain Arabic/Ethiopian life style rather than adopting the Israeli-Jewish life style.

Integration

- I prefer to speak Arabic/Amhari as well as Hebrew in everyday life.
- I wish to have both Arab/Ethiopian and Israeli-Jewish friends.
- I wish to retain an Arab/Ethiopian identity while looking and behaving like any Israeli-Jewish student.
- I prefer to live in mixed community of Arabs/Ethiopians as well as Israeli Jews.
- I prefer to date Arab/Ethiopian as well as Israeli-Jewish partners.
- I prefer to adopt the Israeli-Jewish life style, retaining at the same time the Arab/Ethiopian life style.

Assimilation

- I prefer to speak mainly Hebrew and use Arabic/Amhari only when I have no other choice.
- I prefer Israeli Jews as friends.
- I wish to look, feel, and behave like an Israeli Jew.
- I prefer to live in an Israeli-Jewish community.
- I prefer to date Israeli-Jewish partners rather than Arab/Ethiopian partners.
- I prefer to adopt the Israeli-Jewish life style and avoid behaving like an Arab/Ethiopian.

Received November 19, 2003

Accepted January 25, 2005

Zdroj: Eshel, Kurman, & Sbeit, 2005

13 BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno a příjmení autorky: Bohdana Frantíková

Studijní program: Psychologie (Bc.)

Název práce: Etnické postoje Romů ke své vlastní skupině a české majoritní společnosti

Vedoucí práce: doc. PhDr. Karel Hnilica, Ph.D.

Rok dokončení práce: 2018

Počty znaků hlavního textu práce (včetně literatury, bez příloh)

Přímé citace: 4 050

Ostatní text: 73 430

Celkový počet znaků: 77 480

Názvy souborů umístěných na doprovodném CD

Text práce ve formátu PDF: BP_POSTOJE_Frantikova.pdf

Text práce ve formátu DOC nebo DOCX: BP_POSTOJE_Frantikova.docx

**Posudek vedoucího bakalářské práce
na Pražské vysoké škole psychosociálních studií**

Autorka práce **Bohdana Frantíková**
 Název práce **Etnické postoje Romů ke své vlastní skupině a k české majoritní společnosti**
 Obor studia psychologie
 Vedoucí práce doc. Karel Hnilica

HODNOCENÍ PRÁCE

stupnice**

1	2	3	4	0
---	---	---	---	---

Práce s odbornou literaturou

- Využití odborných časopiseckých zdrojů (množství)
- Využití recentních pramenů (z posledních 2-5 let)
- Využití původních pramenů (nikoli sekundární literatury)
- Správnost interpretace teoretických pojmů
- Správnost interpretace metodologických pojmů
- Styl psaní, absence chyb, srozumitelnost, přehlednost, ...
- Kvalita zpracování odborné literatury (původnost, konzistence, ...)

X				
X				
X				
X				
				X
X				
X				

Dodržování citačních norem APA

- Citace pramenů (autorů) v textu
- Citace v textu (přímá, sekundární, parafrázování atp.)
- Citace pramenů v seznamu literatury
- Vytvoření seznamu literatury (úplnost, shoda s citacemi v textu, ...)

X				
X				
X				
X				

Problém, otázky a hypotézy

- Výzkumné otázky (originalita, zajímavost, ...)
- Hypotézy (srozumitelnost, vnitřní konzistence, kauzální struktura, ...)
- Teoretická relevantnost hypotéz
- Byly hypotézy formulovány před sběrem dat?
- Operacionalizace hypotéz (testovatelnost, falzifikovatelnost)

X				
	X			
X				
X				
X				

Výzkumná metoda

- Pilotní studie
- Výběrový soubor (vhodnost, složení, velikost, apriorní síla testů)
- Jde o pouze jednou analyzovaný soubor? (síla, geneze hypotéz)
- Vhodnost použité výzkumné strategie pro test výzkumných hypotéz
- Jde o původní metodu/techniku/nástroj měření proměnných?
- Popis použitých technik sběru dat (dotazníků, testů atp.)
- Uvedení psychometrických vlastností použitých technik: reliabilita

				X
X				
X				
X				
X				
X				
X				

Analýza dat

- Jsou uvedeny základní deskriptivní údaje (M, SD, %, r, ...)?
- Jsou tabulky a grafy dostatečně popsány?
- Byly adekvátně testovány všechny hypotézy?
- Jsou uvedeny velikosti účinku (r, d, R², η²)?
- Jsou uvedeny informace o síle testů?
- Je provedena korekce pro počet testů?
- Jsou testy a jejich výsledky správně prezentovány?

	X			
X				
X				
X				
				X
				X
X				

Redundantní údaje

- Jsou v textu uváděny pouze nebytné tabulky a grafy?
- Jsou provedeny pouze testy týkající se hypotéz?

X				
X				

Interpretace výsledků šetření

- Jsou výsledky statistických testů správně interpretovány?
- Pokud se hypotézy nepotvrdily, je proveden rozbor možných příčin?

X				
				X

** 1 – výborně; 2 – velmi dobře; 3 – dobře; 4 – špatně (špatné provedení, absence, ...); 0 – nehodnoceno, neaplikovatelné, nekontrolováno atp.

DALŠÍ KRITÉRIA

Navazuje práce na odborné publikace školitele?
Navazuje práce na bakalářské a diplomové práce studentů PVŠPS?
Je dodržen počet předepsaných znaků?

ANO	NE	?
X		
		X
X		

Podrobnější zdůvodnění hodnocení:

Pojmy, hypotézy, výzkum a jeho výsledky

Jde o velmi kvalitní původní práci, ve které autorka využila své kontakty s příslušníky romské menšiny. Zjištěné negativní vztahy mezi mírou identifikace s vlastní etnickou skupinou a ochotou asimilovat se či integrovat se do majoritní společnosti provázené negativním stereotypem majority jsou teoreticky velmi významné.

Práce s odbornou literaturou

Autorka použila množství současné relevantní literatury.

Dodržování citačních norem APA

Autorka prokázala velmi dobrou znalost citačních norem, dopustila se jen zanedbatelného množství nepřesností v bibliografických odkazech.

Otázky a náměty k diskusi při obhajobě:

Při analýze Vašich dat jsme si všiml, že jsou starší respondenti výrazně méně ochotni se asimilovat a mají výrazně horší stereotyp Čechů než respondenti mladší. Čím si toto nečekané zjištění vysvětlujete?

Práce splňuje podmínky kladené na bakalářskou práci a **doporučuji ji k obhajobě.**

Navrhovaná klasifikace: výborně

Datum, podpis: 11. 8. 2018

doc. Karel Hnilica

**Posudek oponenta bakalářské práce
na Pražské vysoké škole psychosociálních studií**

Jméno a příjmení studentky: Bohdana Frantíková

Obor studia: Psychologie

Název práce: Etnické postoje Romů ke své vlastní skupině a české majoritní společnosti

Oponent práce: doc. PhDr. Jaroslav Kořa

Technické parametry práce:

Počet stránek textu (bez příloh): 40

Počet stránek příloh: 5

Počet titulů v seznamu literatury: dostatečný

0**	1	2	3	4
-----	---	---	---	---

Výběr tématu

Závažnost tématu

	1			
--	---	--	--	--

Oborová příslušnost tématu

	1			
--	---	--	--	--

Originalita tématu a jeho zpracování

	1			
--	---	--	--	--

Formální zpracování

Jazykové vyjádření (respektování pravopisné normy, stylistické vyjadřování, zvládnutí odborné terminologie)

		2		
--	--	---	--	--

Práce s odbornou literaturou a prameny (citace, parafráze, odkazy, dodržení norem pro citace, cizojazyčná literatura)

	1			
--	---	--	--	--

Formální zpracování (jasnost tématu, rozčlenění textu, průvodní aparát, poznámky, přílohy, grafická úprava)

	1			
--	---	--	--	--

Metody práce

Vhodnost a úroveň použitých metod

	1			
--	---	--	--	--

Využití výzkumných empirických metod

	1			
--	---	--	--	--

Využití praktických zkušeností

0				
---	--	--	--	--

Obsahová kritéria a přínos práce

Přístup autora k řešené problematice (samostatnost, iniciativa, spolupráce s vedoucím práce)

0				
---	--	--	--	--

Naplnění cílů práce

	1			
--	---	--	--	--

Vyváženost teoretické a praktické části v daném tématu

	1			
--	---	--	--	--

** 0 – nehodnoceno; 1 – výborně; 2 – velmi dobře; 3 – dobře; 4 – neprospěl/a

Návaznost kapitol a subkapitol

	1			
--	---	--	--	--

Dosažené výsledky, odborný vklad, použitelnost výsledků v praxi

		2		
--	--	---	--	--

Vhodnost prezentace závěrů práce (publikace, referáty, apod.)

	1			
--	---	--	--	--

Otázky a náměty k diskusi při obhajobě:

Jak Romové pohlížejí na majoritní společnost?
Jak Romové nahlížejí na vlastní etnikum?

Celkové hodnocení práce (klady, nedostatky):

Studující předložila k posouzení bakalářskou práci věnovanou postojům Romů ke své vlastní etnické skupině a k české majoritní společnosti- Téma je aktuální, nezpracované v odborné literatuře, ale velice perspektivní. Tím více lze ocenit, že se B. Frantíková této tematiky ujala.

V teoretické části se zabývala původem Romů, jejich migrací do střední Evropy, změnám ve způsobu jejich života. Druhý oddíl je věnován problémům identity – od obecných problémů pojetí identity až po identitu u Romů a jejich identifikaci s romstvem. Třetí okruh se zaměřen na problematiku akulturace a autorka v této části práce upozorňuje na některé aspekty asimilační politiky státu a na druhé straně na tzv. akulturační strategie příslušníků romských komunit. Čtvrtý nepominutelný okruh se zabývá problematikou postojů, předsudků a utváření stereotypů. U všech teoretických kapitol oceňuji především výběr reprezentativních autorů a jasné formulace, které čtenáře uvádějí do poměrně složité a místy překérní problematiky. Ve výzkumné části se autorka zaměřila na zkoumání otázek, jaký postoj zaujímají Romové vůči majoritě, která je často utlačuje, ale současně jim poskytuje jisté zabezpečení a ochranu; dále ji zajímalo, jaký postoj zaujímají ke své vlastní skupině. Výzkumná sonda je dobře uchopena a zpracována; je doplněna poměrně rozsáhlou diskusí, v níž autorka okomentovala některé (místy i překvapující) výsledky.

Připomínky: nemám z odborného hlediska připomínek, jenom upozorňuji na některé chybějící čárky ve větách a sporadické překlepy.

Celkové hodnocení: Předložený text splňuje požadavky kladené na bakalářské práce a lze jej doporučit k obhajobě.

Doporučení k obhajobě: doporučuji

Navrhovaná klasifikace: výborně

Datum, podpis: 27.8.2018

doc. PhDr. Jaroslav Kořán